

SZÍNHÁZ

DRÁMAMELLÉKLET

1988
MÁRCIUS

EÖRSI ISTVÁN

A kihallgatás

Dráma két részben

A *kihallgatást* 1965-ben írtam; 1984-ben, amikor a nyugat-berlini Schaubühne a darab ősbemutatójára készült, csak néhány dramaturgiai és stílári változtatást végeztem a szövegen. A későbbi előadások ezt az alig-megváltoztatott 84-es változatot vették alapul.

Tragikomédiának tehát nem csak a cselekménye, hanem a megírása is a történelmi félműltba távolodott. Politikai pikantériája elpárolgott, „lelepezései” immár közhelyek, legfeljebb a szerző néhány illúziója lelepleződött le időközben, jóvátehetetlenül. Így hát csak abban reménykedhetek, hogy a darab mint darab megáll a lábán, vagyis hogy a benne ábrázolt emberi viszonylatok érvényesek, és morális-politikai problematikája az olvasóban és nézőben transzponálódik, általánosul.

SZEMÉLYEK

BALLA KÁROLY, elítélt, kb. 25 éves
HORETZKY SÁNDOR, elítélt, kb. 50 éves
KOLOSY KÁLMÁN, elítélt, kb. 50 éves
KOPLÁR ISTVÁN, elítélt, kb. 40 éves
FÓTI FERENC, alezredes, börtönparancsnok, kb. 40 éves
SAJTOS JÓZSEF, őrnagy, a helyettese, kb. 25 éves
CELLA-CELLA, foglár őrmester
BORBÉLY, aki FELCSER is
ELVTÁRS A MINISZTERIUMBÓL, aki egy szót sem szól

Helyszín : magyarországi börtön. Idő : 1953. december 24.

Megjegyzés: A darab megírásakor a szerző valóság-hű színpadképre gondolt. Ma már az összes helyszínleírást és utasítást szerény javaslatnak tartja csupán.

I. RÉSZ

Első jelenet

üres zárka. Közepén Koplár ül széken, a Borbély borotválja, Cella-Cella a nyitott ajtó előtt sétál, illetve hallgatózik

KOPLÁR Hova visznek?
BORBÉLY Akasztani.
KOPLÁR Karácsonykor nem szokás.
BORBÉLY Pszt.
Csönd

KOPLÁR Hogyhogy ma is borotválász?
BORBÉLY Ne mozgasd a fejed.
CELLA-CELLA Mit társalog, Koplár, mit társalog? KOPLÁR Tisztelettel, nem társalgok. CELLA-CELLA Azért mondom.
BORBÉLY Megkezdődtek a felülvizsgálatok.
KOPLÁR Micsoda?
BORBÉLY Már járkál is itt valami apró termetű ügyész.
KOPLÁR Milyen felülvizsgálatok? BORBÉLY Pszt.

Csönd

Állítólag kiengedik a bolsikat.
KOPLÁR Biztos?
BORBÉLY Mit izgulsz, öregem, mi itt rohadunk el.
KOPLÁR Nem versz át?
Csönd

Csak nem ezért borotválász most?
BORBÉLY Te bolsi vagy?
KOPLÁR Igen.
BORBÉLY Gratulálok.
KOPLÁR Én vagyok az első?
BORBÉLY Kuss. *(Mevágja Koplár nyakát; az felszisszsen)*
CELLA-CELLA Borbély-Borbély, mi folyik ott? BORBÉLY Tisztelettel jelentem, véletlenül belevágtam. Rossz a világítás.
CELLA-CELLA Rossz a maga kétbalkezes, kibaszott édesanyukája.
BORBÉLY Értettem.
KOPLÁR Miért vágta meg?

A Borbély Koplár fölé hajol, igyekszik elállítani a vérzést, Cella-Cella egészen közelről figyelni őket

Második jelenet

Zárka. Két emeletes ágy. Asztal csajkákkal, kanná, hokedli, kibli, rácsos ablak. Kolosy Kálmán a lavornál jobb kezét mossa, ezt a műveletet időnként megismétli a jelenet során. Olykor a fal mellett húzódo fűtőcsőhöz megy, hallgatózik, kopog rajta. Balla Károly ki-bámul az ablakon. Horetzky Sándor mozdulatlanul áll az ágy mellett a sarokban. Szünet

KOLOSY Ilyet még nem éltem meg, hogy valakit az ünnepek előtt vigyenek borotválni. Mi lehet emögött?
BALLA Kopogj ki, és kérdezd meg a smasszert.
KOLOSY Te mit szólsz ehhez, Sándor?
HORETZKY Mihez?
KOLOSY Hiába járatom a számat?
HORETZKY Ne haragudj, nem figyeltem. Az ünnepre készülök.
BALLA Mindjárt megérkeznek a mennyből az angyalkák, és Koplár sehol. Erre elkámpicsorodnak, és be-húzzák a — szárnyukat, jobb híján.
KOLOSY Szóval nem érdekel benneteket, hol van Koplár?
BALLA Majd elmondja.
KOLOSY Nem biztos. Ugyanis éppen az új börtönparancsnoknál tesz tisztelgő látogatást.
BALLA Kinél?
KOLOSY Új parancsnokunk van. És mit gondoltok, hogy hívják?
BALLA Nem mindegy?
KOLOSY Ezúttal nem mindegy.
BALLA Felőlem lehet akár a római pápa is.
HORETZKY Károly!
KOLOSY Nem a római pápa. Hanem Fóti Ferenc. BALLA Mit vartyogsz?
KOLOSY Tegnap hallottam a fogászatot.
BALLA Tegnap hallottad, és csak most nyögöd ki?
KOLOSY Nem akartam Koplár előtt.
HORETZKY Ugyanaz a Fóti?
KOLOSY Az, az. Koplár régi elvtársa. Akivel annak idején együtt ült a Margit körütn.

BALLA Szerencsétlen krapek. Most önként jött sittre. Megint együtt ül a haverjával.

KOLOSY A szó szoros értelmében.

BALLA Fejem rá, hogy Pista bácsi nem vamzer. KOLOSY Ki mondta, hogy vamzer? Csak borotválkozó-ni vitték, karácsonyeste. Csak puszipajtása az új börtönparancsnok.

HORETZKY Nem ő nevezte ki. Isten akaratából velünk tölti a büntetését.

KOLOSY Mióta nevezed a politikai rendőrséget isten-nek?

BALLA Hát nem az?

HORETZKY Visszaautasítom ezt a hasonlatot.

KOLOSY Nincs időnk megsértődni. Mindjárt itt lesz megint.

BALLA Egyelőre csak borotválják.

KOLOSY Mindenesetre közelebb áll a börtönparancsnokhoz, mint hozzánk. Együtt harcoltak Spanyolországban, együtt ültök, elvtársak, ugye. Mi következik ebből?

BALLA Mi következne? Én is együtt ülök veled, még sincs hozzád közöm.

HORETZKY Biznunk kell Istvánban. Amíg nincs ellene bizonyítékunk . . .

KOLOSY Én még magamban sem bízom.

BALLA Egyetértünk.

HORETZKY Ezzel ne tréfálg. Én mindenkiben bízom:

Kálmánban is, benned is, Istvánban is. De azért neki más az útja: máshonnan jön, máshova tart.

BALLA Miért, a mi utunk egyforma?

KOLOSY Sándor mindig elfelejti, hogy te is bolsi vagy. BALLA Én, bolsi? Jól néznénk ki, ha minden párttag bolsi volna.

KOLOSY Párttag is voltál? Ezt tapintatosan elhallgattad eddig.

BALLA Na és? Azt sem regéltem el, hogy hétéves koromban bárányhimlőm volt.

KOLOSY Sántít a hasonlat.

BALLA A néger nénéké sántít. Rám szálltak az agitátorok, mint a bacilusok, én meg befeküdtem a pártba. A tisztí iskolán aztán láttam néhány bevaló bolsit.

KOLOSY Csak Vermes Józseffel ne gyere nekem. BALLA Ó még belőlem is bolsit faragott volna. De nem hagytak neki erre időt.

Kolost' és Horetzky befogja a fülét

Az egész iskolát kóterbe vágta góréstul, előadóstul, hallgatóstul, és én egy szép reggelen arra ébredtem, hogy tizenkét bolsi csépel az agyamat. És még nekem mered mondani . . .

KOLOSY Na jó. Nem vagy bolsi, de azért átkozott proli modorod van.

BALLA De csak azért, miniszteri tanácsos úr, mert proli vagyok. Értetted? Nem bírom, ha a prolikat csepülök.

HORETZKY Békéljete meg, az ég szerelmére. BALLA Nem bánom. *(Kolosyhoz lép, és megszorítja a jobb kezét)*

Kolosy felordít, kitépi a kezét a szorításból, a lavórhoz rohan, hogy megmossa

így fogadod a békejobbomat?

KOLOSY Megmondtam, hogy a steril kezemhez ne érsz!

BALLA Miért ne? Nem vagyok leprás!

HORETZKY Nem tiszteled mások eszméit, Károly. Pedig még a rögeszméket is tisztelni kell.

KOLOSY Ez nem rögeszme. Amikor becsuktak, meg esküdtem rá,

Balla és Horetzky befogja a fülét

hogy a jobb kezemet nem hagyom beszennyezni.

BALLA Az orrod is steril?

KOLOSY Hülye kérdés. Hogy lenne steril? BALLA

Akkor jó. *(Felfricskázza Kolost' orrát)* KOLOSY Disznó! Bűdös állat!

Balla újra felfricskázza Kolosy orrát

HORETZKY Könyörgök, béküljete ki. Gondoljatek az ünnepre.

BALLA Szűz Máriának mije volt steril?

HORETZKY *(a szívéhez kap)* Nyugalom. Türelem. Kérj bocsánatot Szűz Máriától. Azonnal kérj bocsánatot.

Különben három napig nem veszek táplálékot magamhoz!

BALLA És nekem adod a kajádat?

HORETZKY Nem vagy te olyan romlott, amilyenek mutatod magad. Az küzd így Istennel, aki súlyosan érzi a jelenlétét. Térdelsz te még az oltár elé. BALLA Persze hogy térdel. Mihelyt te rászarsz. HORETZKY Bocsáss meg neki, Uram. Nem tudja, mit

beszél.

KOLOSY Megráztad a steril kezemet. Kétszer felfricskáztad az orromat. Ezért én téged, kérlek szépen, a legmélyebb megvetéssel sújtlok.

HORETZKY Kövesd meg a Szűz Máriát.

BALLA Helyes. De csak ha Kálmán bácsinak is el-mondod, miért nem szenteltetted magad pappá, ami-kor Krakóban kajáltatták veled az égi hadovát.

HORETZKY Meg akarsz alázni? Legyen. *(Kolosynak)*

Rettenetesen gyötörtek a hús kísértései . . .

BALLA Sztoj. És elbuknál?

HORETZKY Igenis elbuktam, kétszer buktam el! KOLOSY Hurrá! Egy fejjel nőttél a szememben! BALLA Az enyémben is, de egy egészen más test-résszel.

HORETZKY Most pedig kérj bocsánatot Szűz Máriától!

BALLA Mi a francnak? Ha az öreglány akarja, úgymint megbocsát.

Kint lépések, láрма. Egy kiáltás

Vigyázat, jönnek! *A láрма*

elcsendesül KOLOSY Hol lehet

Koplár?

Harmadik jelenet

Börtönparancsnoki iroda; egy zárkára emlékeztet. Fóti Ferenc alezredes, börtönparancsnok, Sajtos őrnagy, a politikai helyettese

SAJTOS Vonz haza a bejgli. Nagyon szeretem az asszony bejgljét.

FÓTI Már nős vagy, őrnagy elvtárs? Ilyen fiatalon? SAJTOS Nem vagyok olyan fiatal. Huszonöt múltam. FÓTI Igaz, huszonöt éves koromban már én is nős

voltam. Első házassági évfordulónkat a dutyiban töltöttük.

SAJTOS Most azért jobban érzed magad a börtönben, nem igaz?

FÓTI Parancsnoknak jobb lenni, mint rabnak. Más-részt viszont elvtársi környezetben voltam.

SAJTOS *(nevet)* Azt azért nem kell visszasírnod. Most is elvtársaid közt vagy.

FÓTI A fene sírja vissza. Na, indulás, őrnagy elvtárs, vár a bejglivel az asszony vagy az asszonnyal a bejgli, ahogy tetszik.

SAJTOS Nem tartanál velem? Megiszunk egy kis szív-erősítő nálunk, kinevezésed öröme. A feleségem is örülne.

FÓTI Sajnos dolgom van még.

SAJTOS Koplár elítéltet várod?

FÓTI Honnan tudod?

SAJTOS Láttam, hogy borotválják.

FÓTI Elő akarom készíteni az ügyészi kihallgatásra. SAJTOS Értem. Ugye ez a Koplár valaha a barátod volt?

FÓTI Együtt harcoltunk Spanyolországban, és együtt ültünk a Margit körúton.

SAJTOS Besűgő volt, ha jól emlékszem.

FÓTI Az ítélet indoklása szerint.

SAJTOS Értem.

FÓTI Én nem vettem észre.

SAJTOS Hiába, a barátság elhomályosítja a legélesebb szemet is.

FÓTI Mindenesetre megindultak a felülvizsgálatok. SAJTOS Megindultak — de még senki sem szabadult. FÓTI Jelen

akarsz lenni a kihallgatáson, őrnagy elvtárs?

SAJTOS Ha nem zavarok.

FÓTI Ugyan. Hogy zavarhatna engem a politikai helyettesem?

SAJTOS Akkor megvárom Koplárt.
FÓTI Igaz persze, hogy esetleg őszintébben nyilatkozni meg négy szemközt. A párt tudni szeretné, hol tart je- lenleg.
SAJTOS Értem.
FÓTI Sok karácsonyt töltöttem már veled, a börtönben és szabadlábon is. A közös emlékek tán szóra bírnak.
SAJTOS Értem.
Kopogtatás

Várjon egy kicsit! — Ha segíthetek valamiben, alezredes elvtárs, küldess értem.
FÓTI Rendben van. A bejgli megvár.
SAJTOS Az asszony is.

Negyedik jelenet

Zárka. Balla, Horetzky, Kolosy. Kolosy újra a kezét mossa

BALLA A feleséged nem féltékeny?
KOLOSY Most? Ugyan kire?
BALLA Hát a Marok Marcsára. A Jobbkéz Jolira. Hogy annyit foglalkozol vele.
KOLOSY Kussolj, kérlek.
BALLA Inkább a csajkádat mosnád el. Hogy bírsz olyan mocskos csajkádból enni?
KOLOSY Nem tőled fogok tisztaságot tanulni. *(Leül az ágy vasára, törülközővel dörzsöli a jobb kezét)* HORETZKY Legalább ma ne torzsalkodjatok.
BALLA Miért, mi van ma?
HORETZKY Hogy kérdezhetsz ilyet, Károly?
BALLA Tudtommal 1953. december 24. van. Tegnap szerintem 23. volt, és a fejemet rá, hogy holnap ...
HORETZKY Esik a hó. Isten ajándéka.
BALLA Hazugsága.
Horetzky felnyög

Úgy csinál az öregúr, mintha minden rendben menne. Köp ránk meg a többi csórára, és havat okád menet-rend szerint. Fehér karácsony. Pfüj. *(Leül a hokedlira)* Kiváncsi vagyok, mi lesz az ünnepi kaja.
KOLOSY Spékelt őzgerinc vörösboros, fokhagymás szószban.
BALLA Szerintem tyúkhúsleves, rántott csirke, mákos bejgli, borjúpaprikás nokedlival, kovászos uborka, továbbá narancs, dió, mogyoró. Persze kisüstivel kezdjük.
HORETZKY Az én drága édesanyám olyan diós tortákat süttött ...
BALLA Ki nem állhatom a diós tortát.
HORETZKY Mit szeretsz te, mondd?
BALLA Kutyaszart lócitrommal.
KOLOSY Egészségedre. *(Horetzkynek)* Rosszul vagy?
HORETZKY Semmi baj.
KOLOSY Ül le.
HORETZKY Nem.
BALLA Hagyd, Kálmán bácsi. Van, aki ülve szeret pihenni, van, aki állva. Sőt, ismertem egy muzsikuskigányt, aki csak kézen állva bírt aludni.
HORETZKY Kimélj meg az élceidtól.
BALLA A tisztai iskolán meg valami Hegel nevű fickóról hadováltak, aki egész életében a feje tetején ácsorgott, amíg Marx Károly oda nem ballagott hozzá, és a talpára nem állította.
KOLOSY *(nevet)* Én meg a talpamon álltam, és egyszer csak hozzám sétált ma nyolc és fél éve, és leültetett.
HORETZKY Inkább tőröm a test megpróbáltatásait,

Kolosy és Balla befogja a fülét, Kolosy előzőleg törülközőbe burkolja a jobb kezét

mint hogy szadista alakok üvöltözzenek velem. Ha nem szabad leülni az ágyra, akkor nem ülök le.
KOLOSY Megadod a császárnak, ami a császáré. BALLA *(feláll)* Akkor ül a hokedlira.
HORETZKY Nem rajtam a sor.
BALLA *(visszaül)* Akkor ácsorogj tovább, de ne nyögi. Állva nyögni illetlenség.
KOLOSY Vizsgáljuk meg az ügyet katonai szempontból is. Minek nevezik azt, aki önként átad egy területet az ellenségnek? Na, tisztaiiskolás?
BALLA Árulónak.

KOLOSY És aki nem száll meg olyan terepet, ahonnan már visszavonult az ellenség?
BALLA Az gyáva.
KOLOSY Mármost az utóbbi időben észrevehetően javult a bánásmód. A hangnem is más. Valami lóg a levegőben.
BALLA Biztos az amcsik bevonultak Lipcsébe. KOLOSY Úgy van. Utolsó munkanapunkon hallottam. BALLA Azt is hallottad, hogy Csang Kai-sek bevonult Sanghajba.
KOLOSY Miért, az lehetetlen? Miért nem visznek öt napja dolgozni?
BALLA Mert a japánok elfoglalták Zalaegerszeget. KOLOSY Hülye. Különben most nem a külföldi csapatok előrenyomulásáról van szó, hanem a mienkről.
Le kell ülnünk az ágyvasra. Aztán az ágyra.
BALLA Aztán az ablakrácsra. Aztán a kiblire. HORETZKY Hallgassatok! Nekem ép idegekkel kell ki-szabadulnom!
KOLOSY Ha minden szabályt tisztelsz, miért nem veszed komolyan az ítéletedet is? Itt fogsz rohadni életed végéig.
HORETZKY Nem igaz! Isten azért súllyesztett a legmélyebbre ...
KOLOSY, BALLA *(fülüket befogva)* ... hogy a legmagasabbra emeljen.
KOLOSY Micsoda hivatástudat! Koplárét is lepipálja. Ő csak a pártját akarja megváltani, te a világot. BALLA A Cella-Cella! Vigyázz!

Az ajtó jellegzetes csattanással kinyílik, Koplár be, Cella-Cella megáll az ajtóban

Örmester úr, tisztelettel jelentem, 45-ös zárka, négy fő.
CELLA-CELLA Balla-Balla!
BALLA Parancs!
CELLA-CELLA Milyen ez a cella-cella?
BALLA Tisztelettel jelentem, rendes.
CELLA-CELLA És milyen az az ágy ott, milyen az az ágy?
BALLA Tisztelettel jelentem, sarkos.
CELLA-CELLA Sarkos a maga repedtsarkú édesanyukája.
BALLA Értettem.
CELLA-CELLA Vigyázzanak, mert csinálók maguknak olyan fehér karácsonyt, fehér karácsonyt, hogy bele-zöldülnek.
BALLA Értettem.
CELLA-CELLA Istállóban akarják eltölteni a szentes-tét, szentes-tét? A kis Jézus magát is megváltotta, Balla-Balla, magát is megváltotta!
BALLA Értettem.
CELLA-CELLA Hogy áll megint, Horetzky-Horetzky? Az isten rakja magába, adok én magának szüzmáriás szentes-tét, szentes-tét, értette?
Horetzky nem felel

Értette?
BALLA Értette. Igenis. CELLA-CELLA Azért mondom. (E)
Horetzky imádkozó tartást vesz fel

KOLOSY *(Koplárnak)* Jól beléd vágott.
KOPLÁR Ez nem borbély, hanem sintér.
BALLA Figyeld meg, éjszaka legalább három poloska töri ki a bokáját a pacekodon.
KOLOSY Hallottál valami fülest?
KOPLÁR Hallottam, de nem tudom, elhíhetem-e. BALLA Tudod mit, kitalálom. Régi gondolatolvasó családból származom. Nézz a szemembe. Úgy. Mélyebben. Még mélyebben. Úgy. Folyjon ki a kukucsám, ha a füles nem Föti Ferenc haveroddal van kapcsolatban.
KOPLÁR Folyjon ki.
HORETZKY Szabadítsd meg, Uram, ettől a rettenetes gögtől. Csak a te hangodra sóvárog fülem, csak a szeretet parancsszavát követném, és mégis, ha egy ilyen alak ordibálni kezd, a gyűlölet vasmarokkal szorítja össze szívemet. Ne engedd, hogy a gyűlölet rohamában pusztuljak el ...
KOLOSY Sándor, kérlek, pofa be.
KOPLÁR Megindultak a felülvizsgálatok.
BALLA És kiket vizsgálnak felül?

KOPLÁR Az ártatlanokat, természetesen. Már be is fu tott egy aprócska ügyész.

BALLA És kik azok az ártatlanok? Akik nem pisáltal a levestálba?

KOLOSY Ártatlannak nevezzük azt, akit a bolsik a ma: guk brancsából kaszniztak be, és elfelejtettek kivé gezni.

KOPLÁR Azok az ártatlanok, akik még a német meg- szállás után is gyártották a különféle fasiszta törvé nyeket.

KOLOSY Én nem gyártottam. Én csak az utasításol alapján, de a lehető legliberálisabb formában megfogalmaztam néhány faj- és nemzetvédelmi törvényt.

KOPLÁR És ki ellen védted a nemzetet a német meg-szállás folyamán?

KOLOSY Miért, te ki ellen védted az orosz megszállás folyamán?

KOPLÁR Ők nem megszálltak, hanem felszabadítottal bennünket.

BALLA Óriási benyögés volt. Nézz végig magadon. KOPLÁR *(végigméri magát)* A rácson is látom. Na és Megváltozik attól a világ, hogy mi a rácson át néz-zük?

BALLA Franc tudja. Ha sokan nézik a rácson át, akkor hézagok mutatkoznak odakint.

KOPLÁR Inkább nézem rácson át a felosztott földet mint szabadlábban az ő apósának a nagybirtokát. KOLOSY Mind hazamegyünk, érzem. Ha megkezdődik nincs megállás. Jön a bukfenc, borul a stelászi.

HORETZKY Ha Istvánnal kezdik, akkor nem várhat rendszerváltozás.

KOPLÁR Bár a próféta beszélné belőled.

HORETZKY A történelem fintora: kommunista vagy és csak reformokban bizakodhatsz.

KOPLÁR Te talán az egyház ellen fordulnál, ha meg-inogna bizalmad a pápában?

HORETZKY Visszautasítom a hasonlatot. A pápát de-mokratikusan választják érett és életszentségben bő-velkedő férfiak.

BALLA Nálatok nincs életszentség?

KOPLÁR A mi életszentségünk evilági. Még a bűnt ic vállaljuk.

KOLOSY Hogy ártatlanok lehessetek.

KOPLÁR Úgy van.

HORETZKY Hallgatni is fáj.

KOPLÁR Az el nem követett bűnt is vállaljuk. *(Ballá-nak)* Miért vallottam magam besügonak, árulónak, orgyilkosjelöltnek?

BALLA Nem bírtad a dadát.

KOPLÁR A háború küszöbén álltunk. Az amerikaiak-nak atombombájuk volt. Gyöngíthettem-e ilyen körülmények közt a nép bizalmát a pártban? Azért esett rám a párt választása, mert bizik bennem. Hűsz éve bizik bennem — most csaljam meg?

Balla nevet

Azt hittem, legalább te megértesz.

KOLOSY A kis ügyész megért majd.

KOPLÁR Csendet kérek. Fel kell készülnöm a kihallgatásra.

KOLOSY Fóti is ott lesz?

KOPLÁR Mi bajod Fótival?

KOLOSY Hát Vermes?

BALLA Vermest hagyd ki a játékból.

KOLOSY Miért? Ő is ártatlan. Pista barátai mind ártatlanok.

KOPLÁR Ne haragudj rájuk. Nem mindenki lehet háborús bűnös.

KOLOSY Mindenki háborús bűnös, aki háborúzik. A te Fótid meg Vermesed talán sohasem gyilkolt?

BALLA A Vermest ne piszkold. Amikor utoljára lát-tam, szembesítéskor,

Kolosy, Koplár, Horetzky befogja a fülét

már állni se birt, és remegett a feje. Azt mondta . . . KOLOSY „Ne titkoljon semmi rosszat rólam, Balla, kimélje magát.”

BALLA El akartam áztatni, de nem ment. Tizenkét tücskét nyomtak belém *(feltűri a nadrágszárát)*, már csak a Jenót, a Fülöpöt meg a Kázmért őrzöm. A többit ki kellett halászni a hasikámból meg a mel-lecskémből. Izgága kis tük voltak, különösen . . . KOPLÁR . . . különösen Lujza, aki altested felé vette az irányt.

KOLOSY *(énekel)* Ezt már mondta. Mondjon mást is.

HORETZKY Alázatosan esedezem: hallgassatok! KOLOSY És mondd csak, Karesz, történetesen nem

Fóti Ferenc szurkálta beléd azokat a tüket? BALLA Meglehet. Nem mutatkozott be az ipse. KOLOSY És az nem lehet, azért borotválták meg Pistát,

mert fel akarják kötni szent karácsony éjszakáján?

BALLA Könnyen lehet. Az ártatlanokat különválaszt-ják a bűnösöktől. Aztán felkötik őket.

HORETZKY Ezzel ne viccelj.

BALLA Én láttam a haláloson, hogy megy ez. Mindjárt belép a köteles, elkiabálja Pista bácsi nevét, majd megrázza az evezőjét: „Bogar Imre állami ítéletvégre-hajtó vagyok. Ne haragudjon, de önt egy óra múlva felakasztom.” Ez esetben tényleg ne haragudj. És fő-ként ne rúgd tökön, mert akkor lassabban köt fel. Kevésbé humanisztikusan.

KOLOSY Egyébként barátodat, a Fótit fellögették már.

KOPLÁR Mit beszélsz?

KOLOSY Előbb mondta a házi.

KOPLÁR Hazudtok. *(Ballára néz)*

BALLA Felülről néz már ránk. Becsületszavamra. KOPÁR De hiszen le se tartóztatták.

KOLOSY Meddig tart az ? Kiköltözött az amnesztia-kertbe.

HORETZKY Elég legyen !

KOLOSY Nyakán érzi, mily nehéz a popsija. KOPLÁR Megérdemled, hogy itt rohadj meg. Örülsz egy rabtársad halálának?

KOLOSY Nem rabtársam. Bolsi. Eggyel kevesebb és kész.

KOPLÁR Te állat! *(Kolosy arcába csap, Balla lefogja)* BALLA Nyista bunyó. *(Kolosynak)* Visszaütheted, de csak a steril kezeddél.

KOLOSY Nem nyúlok ilyen mocskos alakhoz. HORETZKY Nyugodj meg. Fóti él. Ő a mi új parancsnokunk.

KOPLÁR Nem igaz.

BALLA *(elengedi Koplárt)* Megmondtam, hogy felülről néz ránk.

KOPLÁR Feri nem vállalhatta ezt.

KOLOSY Feri. Ferike. Fercsi. Ferkó. A mi új hóhérocskánk.

KOPLÁR Nem vállalhatta, hogy a smasszerom legyen.

KOLOSY Most fogja felkinálni neked, kérek, a pa-rancsnokhelyettesi tisztet. Szépen összeilletek majd.

Két ártatlanság. A parancsnok meg a besügoja. KOPLÁR Mit mondtál? *(Újra megütné, de Balla hát-racsavarja a kezét. Koplár felüvölt, és a földre zuhan)* BALLA Cella-Cella! — Vigyázz!

Cella-Cella be. Koplár a földön, Balla szétterpesztett lábai közt Kolosy fogja sajtó szemét, Horetzky imádkozó pózban a sarokban áll

CELLA-CELLA Ezt megkeserülük.

Ötödik jelenet

Börtönparancsnoki iroda. Fóti. Kopogás. Cella-Cella be. Sajtó — észrevétlenül — megjelenik az ajtóban

CELLA-CELLA Alezredes elvtársnak jelentem-jelentem, a negyvenötös cellában-cellában ...

FÓTI Hol maradt Koplár elítélt?

CELLA-CELLA Jelentem, érte mentem, amikor a negyvenötös cellában-cellában verekedés tört ki. Balla-Balla elítélt megverte Koplár-Koplár elítéltet. FÓTI *Úgy*. És miért?

CELLA-CELLA Mert Koplár elítélt megverte Kolosy-Kolosy elítéltet.

FÓTI Megverte? És miért?

CELLA-CELLA Mert Kolosy-Kolosy elítélt örült Fóti-Fóti elítélt kivégzésének.

FÓTI Mit vartyog?

SAJTOS Az alezredes elvtársról nem volt szó? CELLA-CELLA Jelentem-jelentem, őt is emlegették,

meg valami Fóti-Fóti elítéltet is, kivégeztek egy bolsevik parancsnokot-parancsnokot, vagy parancsnok-nak neveztek ki egy bolsevik kivégzettet.

FÓTI Nem szolgált maga tíz évvel ezelőtt a Margit körúton?

CELLA-CELLA Alezredes elvtársnak jelentem-jelentem...

FÓTI Ne jelentse. Csak mondja.
CELLA-CELLA Nem.
SAJTOS És mit művelt Horetzky elítélt a verekedés közben?
CELLA-CELLA Semmit-semmit, vagyis ...
SAJTOS Jelentést kérek.
CELLA-CELLA Órnagy elvtársnak jelentem-jelentem, Horetzky-Horetzky elítélt Koplár és Kolosy verekedése közben, aztán Balla-Balla és Koplár verekedése közben, vagyis egész idő alatt, míg rájuk nem nyitottam ...
FÓTI Na!
CELLA-CELLA Horetzky-Horetzky elítélt semmit sem művelt.
FÓTI Fárasztó ember maga, őrmester elvtárs. CELLA-CELLA Alezredes elvtársnak jelentem-jelentem ...
FÓTI Ne jelentsen!
CELLA-CELLA Horetzky elítélt imádkozott.
FÓTI És az magának semmi? Hárman verekszenek, egy imádkozik.
SAJTOS Akadhat köztük olyan egyén, aki hajlandó a segítségünkre lenni?
CELLA-CELLA Ezek mind ...
SAJTOS Jelentést!
CELLA-CELLA órnagy elvtársnak jelentem-jelentem, ezek mind fasiszták. A fasiszták nem segíthetik a kommunistákat-kommunistákat. Másrészt a fasiszták mindenre kaphatók-kaphatók.
SAJTOS Szóval akkor várhatunk tőlük segítséget? CELLA-CELLA Nem várhatunk, mert a fasiszták nem segíthetik a kommunistákat-kommunistákat. FÓTI Köszönjük az értékes útbaigazítást. CELLA-CELLA De azért Koplár-Koplár elítéltet talán meg lehet puhítani.
FÓTI Miért épp őt?
CELLA-CELLA Jelentem-jelentem ...
FÓTI Ne jelentsen!
CELLA-CELLA Mert őt a többiek bolsinak csüfölik .. Meg azzal is csüfölik, hogy az alezredes elvtárs haverja-haverja. (Nevet)
FÓTI Mit röhög?
CELLA-CELLA Hát nem vicces, mit ki nem találnak ezek a fasiszták?
FÓTI Nem vicces.
SAJTOS Egyáltalán nem vicces.
FÓTI Vezesse elő Balla elítéltet.
CELLA-CELLA Koplárt-Koplárt tetszett mondani. Őt is borotváltattam meg.
FÓTI Most meg Ballát-Ballát mondtam. Nem kell megborotválni. De siessen.
CELLA-CELLA Értettem. (Katonásan el)
FÓTI (elővesz egy dossziét, nézegeti) Mit gondolsz, ez a Balla elmondja, miért tört ki a verekedés? SAJTOS Ehhez nincs szükség Ballára. Ugye Koplár nagyon jó barátod volt?
FÓTI Ezt már kérdezted.
SAJTOS Azzal ugratták, hogy kivégeztek téged, és minden kommunistát ki kell végezni. Aztán azzal ugratták, hogy börtönparancsnok lettél. Mindkét ugratásból ütés lett.
FÓTI Úgy látszik, van mit tanulnom tőled.
SAJTOS Kis rutinügy.
FÓTI Még ma kihallgatom mind a négyet. Kész szerencse, hogy nem karácsonyozom. Te nyugodtan távozhatsz.
SAJTOS Mire jó ez a sietség?
FÓTI Aggaszt ez a verekedés. Nem azért helyeztek ide, hogy idegroncsokat engedjek szabadon. Koplár zárkatársait szigorúan meg fogom büntetni, őt magát ellenben enyhén bírálom el.
SAJTOS „Oszd meg, és uralkodj.” Jó elv a világpolitikában. De mi nem világot kormányozunk, hanem börtönt.
FÓTI Nincs elvi különbség. Mi is emberekkel dolgozunk.
SAJTOS Tévedés. Mi rabokkal dolgozunk. Nem megnyernünk, hanem legyőznünk kell őket. Lehet, hogy Koplárt csakugyan kiengedik. De ha győztesként távozik, akkor a párt marad a vesztes.
FÓTI A párt irányítói közé tartozott. Ha győztesként távozik, ő lesz a párt. A párt mindenképp csak győzhet.

SAJTOS Hány egykori rabtársad tölti itt a büntetését? FÓTI Harminchét.
SAJTOS Nehéz ügy. Aludj rá egyet, alezredes elvtárs. Gyere el hozzánk, szép fenyőfánk van ...
FÓTI És nagyszerű bejglitek. Máskor majd megköstölöm.
Kopogás
SAJTOS (nevet) Egyszóval eltökélted, hogy idén is Koplárral karácsonyozol. Szíved joga. Én mindenesetre várok rád a szobámban, hátha meggondolod magad. (Kinyitja az ajtót) Bújjon be, mester. (El)
Balla be
BALLA (üvöltve) Alezredes úr, Balla Károly 111 665 számú elítélt tisztelettel jelentem, parancsára megjelentem.
FÓTI Hangtölcserít ne adjak? Jöjjön közelebb. Na, azért ennyire nem vagyunk jóban. Vissza. Elég. Álljon már meg. Mit gondol, miért hívtam?
BALLA Tisztelettel jelentem, tévedés történt. Egy zárkatársamat megborotválták, és engem hívtak. Már-pedig általában azt hívatják, akit megborotváltak, vagyis azt borotválják, akit hívatni fognak.
FÓTI Hogy mert verekedni a zárkában?
BALLA Eééééén ? Össze tetszik téveszteni valakivel. FÓTI Kivel? Koplárral?
BALLA Tisztelettel, engem nem lehet Koplárral össze téveszteni. Ő nagy ember, én kis ember vagyok. FÓTI Télen szumánt, nyáron csikost viselnek mind a ketten.
BALLA Az ember ide is magával hozza a rangját. FÓTI Nem abban különböznek-e inkább, hogy Koplár itt is kommunista maradt, maga meg osztályáruló?
BALLA Tisztelettel jelentem, nem tudom, mi maradt Koplár, mert a zárkában tilos politizálni. Éppen ezért azt se tudom, én mi vagyok.
FÓTI A verekedésnek sem volt politikai háttere?
BALLA Tisztelettel, verekedés sem volt. Koplár elítélt időnként ok nélkül dühbe gurul. Ideges ember, sokat ült börtönben. Ma ebéd után váratlanul hadonászni kezdett, és véletlenül beragasztott egy jobb-horgot Kolosy elítéltnek. Én lefogtam, hogy ne okozzon kárt magában vagy másokban. Ez zárkaparancsnoki kötelességem volt.
FÓTI És a nem létező verekedés előtt miről beszélgettek?
BALLA Tisztelettel, azt nem tudom.
FÓTI Nem volt jelen? Szabadságon volt? Kiküldték a zárkából a fiúk?
BALLA Lélekben távol voltam. Ugyanis Horetzky el-ítélttel épp karácsonyi ájtatosságra készültem. Ilyen-kor se nem látok, se nem hallok.
FÓTI Mondja, Balla, vallásos maga?
BALLA Nagyon.
FÓTI Lesz oka imádkozni. Ostoba ember. Azt hiszi, nem tudunk mindent magáról?
BALLA Uramisten, az lehet a legnagyobb boldogság, ha becsületés besügóval zárják össze az embert. Olyannal, aki nem akarja félrevezetni a hatóságot. Aki az emberről csak a szintiszta igazat jelenti.
FÓTI Mi a maga ítélete, Balla?
BALLA Kegyelmes úr vagyok. Jelenleg életfogytiglan. FÓTI Lerövidíthetjük az ítéletét, ha így felelget. BALLA Értettem.
FÓTI Miért pont Kolosy arcába ütközött Koplár keze? BALLA Az esett neki útba.
FÓTI Nem azért, mert a kommunista Koplár hirtelen túl simának, túl úriásnak találta Kolosy arcát? BALLA Tisztelettel jelentem, Kolosy pacekja osztály-fölötti.
FÓTI Kíváncsi vagyok, hogyan magyarázza meg ezt a feleletét, Balla.
BALLA A tiszti iskolán tanultuk, hogy a társadalmi alappal megváltozik az izé, a felépitmény is. Nálunk lóttek a kapitalizmusnak, szocializmus van, de Kolosy pacekja maradt a régi. Ezért mondtam, hogy osztály-fölötti.
FÓTI Jól megtanulta a marxizmust, mondhatom.
BALLA Vermes József elvtárs tanított rá.

Csönd

FÓTI Koplár sokat beszélt rólam?

BALLA Tisztelettel, nem tudom, hogy hívják az alezredes urat.
FÓTI Honnan tudta, hogy Fóti Ferenc ismeri Vermes Józsefet?

BALLA Tisztelettel, ki az a Fóti Ferenc?

FÓTI Vermestől tanulta a hazudozást is?

BALLA Igen. Engem ő hazudni tanított. Még a szembesítéskor is arra akart rábírní, hogy valljam bűnösnek.

FÓTI De maga nem vallotta, igaz? Holló a hollónak . . . BALLA Alezredes úr, tisztelettel, látszik, hogy nem tetszett ismerni Vermes elvtársat.

FÓTI Magának akkor lett elvtársa, amikor már elárult mindent. De én elvtársamnak hittem, amikor maga még csak egy kéjes gondolat volt.

BALLA Értettem.

FÓTI Pimasz válaszáért súlyos büntetést kap. Hacsak nem hajlandó úgy viselkedni, ahogy egy munkáshoz illik.

BALLA Mit kell tennem?

FÓTI Olcsón megússza ezt a verekedést, aztán a fém-alkatrészüzembe kerül betanítónak. Mint egykori kiváló munkás jól megállná ott a helyét. Na? BALLA Szívesen dolgozom.

FÓTI Ennek örülök.

BALLA (*fesztes vigyázzban*) Tisztelettel kérem, hadd ismételj meg az alezredes úr javaslatát.

FÓTI (*lesüti a szemét*) Tessék.

BALLA Az alezredes úr azt mondta, viselkedjek munkáshoz méltóan, és akkor megúszom enyhe büntetéssel, és még prima melót is kapok.

FÓTI Jól megértett.

BALLA Rendben van.

FÓTI (*kedvetlenül*) Nahát, Balla, örülök, hogy megjött az esze. Engem elsősorban az átnevelhető elítéltek érdekelnek. Éles határvonalat kell húzni a megrögzöttek és a megtévedtek között.

BALLA Akkor kérek engedélyt, hogy megszegjem a börtön szabályzatot. Hogy húzzak határvonalat, ha nem beszélhetek politikáról.

FÓTI Beszélhet, ha szükséges.

BALLA Akkor bevetem a vita fegyverét. Hiszen verekednem továbbra sem szabad.

FÓTI De nem ám.

BALLA A vita fegyverével aztán szét tudom válasz-tani a megtévedteket a megrögzöttektől.

FÓTI Koplárt Kolosytól.

BALLA Alezredes úr, tisztelettel, nevetek nem tudok mondani, hiszen eddig még nem politizálhattam. FÓTI És ezután majd tud nevetek mondani?

BALLA Tisztelettel, ezután sem tudok, hiszen ha jól értettem, nem azt tetszik gondolni, hogy akkor viselkedek munkáshoz méltóan, ha besügő leszek. A vita frontján kell helyállnom, ha jól értem.

FÓTI Kitűnően megértett.

BALLA Az ember igyekszik.

FÓTI Igyekezzen, Balla. És készüljön a kurtavasra. Sok gerinc görbült el néhány óras kurtavastól.

Balla hallgat

El kell ernyeszteni az izmokat, Balla, nem szabad szívóskodni a vas ellenében. Akkor talán egyenes marad a gerinc.

BALLA Alezredes úr, tisztelettel, nem sokat ér az olyan gerinc, amely azért marad egyenes, mert nem szívóskodik.

FÓTI Van még valami közölnivalója?

BALLA Igyekszem munkáshoz méltóan viselkedni. FÓTI A munkáshatalommal szemben senki sem viselkedhet munkáshoz méltóan. Távozhat.

Balla el. Fóti írni kezd

CELLA-CELLA (*be*) Alezredes elvtársnak jelentem-jelentem . . .

FÓTI Ez Balla fegyelmi lapja. Az őrnagy elvtárs itt van még?

CELLA-CELLA Igenis.

FÓTI Vezesse elő az imádkozást.

Cella-Cella el. Fóti újabb dossziét tesz maga elé

Végeredményben ez a Balla meg a Sajtos egy nemzedék. Mindkettő munkás. Mindkettőt mi neveltük. De hogyan? Átharapnák egymás torkát, nem vitás.

És mindkettő az enyémet. Okosabban tenném, ha hagynám valamennyit a fenébe, és felhívnám Margitot. Talán mégis karácsonyozna velem. Fenét karácsonyozna. (*Odébb tolja a telefont. A dossziét nézi*) Nem igaz. Ilyen ember nincs. Diliházba való, nem komoly fegyintézetbe. Büntetőkönyv a tizparancsolat alapján. Óriási. Antikapitalista antikommunizmus. Fantasztikus.

Kopogás

Tessék.

HORETZKY (*nagyon nem katonásan be*) őrnagy úrnak tisztelettel jelentem . . .

FÓTI Miért fokoz le?

HORETZKY Tessék?

FÓTI Alezredes vagyok. Nem maga adta a rangomat, ezért ne is vegye el tőlem. Menjen ki, és jelentkezzen újra.

HORETZKY Jó. (*Kimegy, majd rögtön visszajön*) Al-ezredes úrnak tisztelettel jelentem, megérkeztem.

FÓTI Több mint három éve bennlakó ebben a kollégiumban, és nem tud jelentkezni? Hívja be az őr-mester urat.

HORETZKY (*ajtot nyit, kiszól*) Fáradjon be, őrmester úr.

CELLA-CELLA (*be*) Alezredes elvtársnak jelentem-jelentem . . .

FÓTI Ne maga jelentsen, hanem oktassa ki máskor az elitétet, hogyan kell jelentkezni.

CELLA-CELLA Én kioktattam-kioktattam.

FÓTI Lassú a felfogása, Horetzky?

HORETZKY Nehezemre esik, hogy meg kell hazudtolnom egy embertársamat . . .

FÓTI Nem is ajánlom. Itt maga nem embertársaival, hanem az állam képviselőivel áll szemben. Amíg nem szünteti meg az államot, számolnia kell ezzel.

HORETZKY Rosszul van tájékoztatva, alezredes úr. Én nem megszüntetni, hanem társadalmasítani fogom az államot. Az állam funkcióit, ha kormányra jutok, a hivatásrendek veszik át. Ennek az lesz az előnye . . .

FÓTI Meg akar agitálni? A kihallgatás után ötvenszer jelentkezik az őrmester úrnál. őrmester elvtárs, hol-nap váltás után megvár engem itt, és jelenti, hogy Horetzky megtanulta ezt a hihetetlenül bonyolult szöveget. Leléphet.

CELLA-CELLA (*dühösen Horetzkyre mered*) Értettem. (*Katonásan el*)

HORETZKY Én nem megagitálni akarom az alezredes urat. De Isten akarja, hogy mindenkinek legalább egyszer felkínálják az igazságot. Talán ezt a kihallgatást éppen ezért engedi meg. Ne engem terheljen, hogy ön nem talál rá az igazi útra.

FÓTI Hallgatom.

HORETZKY Valóságos csoda volna, ha szavaim célt érnének.

De én hiszek a csodákban. Csoda volt az is, hogy 1910-ben egy amerikai pap éppen a mi kis alföldi falunkba tőfögött be rossz tragacsán, csoda volt, hogy éppen rám, mocskos cselédgyerekekre figyelt fel, épp engem tanított ki, hogy a tudás és a társa-dalom magas régióiba emelkedjek . . .

FÓTI Jó magasra emelkedett, Horetzky.

HORETZKY Zsellérek sarjából grófgyerekek tanítójává, majd — az új rendszer kezdetén — országgyűlési képviselővé emelt az Isten. De mert még magasabb tervei vannak velem, először megmutatta nekem a poklot. Szeretném, ha az alezredes úr elolvasná a programunkat. Az osztály nélküli társadalmat nem hivatalnokok, hanem az Isten segítségével kell felépíteni.

FÓTI Elolvasom a programját.

HORETZKY Mi nem akarjuk a szocializmust Istenre bízni. Isten bizza ránk. Ajánlhatok programunkon kívül más könyveket is?

FÓTI Mondja, Horetzky, tudja maga egyáltalán, miért hallgatom ki?

HORETZKY A verekedés miatt. De most mérhetetlenül fontosabb dolgokról beszélgetünk. Alezredes úr igazi választás előtt áll . . .

FÓTI (*mulat*) Választhatom a szabadságot.

HORETZKY úgy van.

FÓTI Én a rabságot választom, Horetzky. HORETZKY (*szomorúan*) Sejtettem, hogy így lesz. FÓTI Mert maga éles elméjű, Horetzky. Mondja, csak-ugyan imádkozott a verekedés előtt?

HORETZKY Igen, kérem.
FÓTI Miről? Vagyis mit kért Istentől?
HORETZKY Szabadulást, mindenkinek. És a kivégzetteknek örök békeséget.
FÓTI Egyszóval izgatott bíróságaink ítélete ellen.
HORETZKY Hangtalanul imádkoztam.
FÓTI Némán is lehet izgatni, Horetzky. Ha pedig ketten imádkoznak némán, az nyilvános izgatás. Azt hiszi, nem tudom, hogy megtérítette Ballát?
HORETZKY Ballát? Csak úgy fröcsköl belőle az istengyűlölet!
FÓTI Így akarja kedvezőbb színben feltüntetni? HORETZKY Tudom, hogy ezzel nem ártok neki. De sajnós ...
FÓTI Ártott neki. Balla azt vallotta, hogy magával ájtatoskodott, és ezért nem tudja, miért tört ki a verekedés.
HORETZKY Balla Károlynak nem erőssége az igaz-mondás. Ezúttal azonban menti, hogy hazugságával rabtársain akart segíteni. Szívből sajnálom, hogy ártottam neki.
FÓTI Az istengyűlölőknek sem szabad ártani?
HORETZKY Nem az enyém a büntetés joga. FÓTI De nem ám. Meg fogom fenyíteni.
HORETZKY Nem félek a testi megpróbáltatásoktól. FÓTI De azért nem mindegy az a maga *(az iratokat nézi)* szívbajának, hogy milyen az a megpróbáltatás. Ne kényszerítsen arra, hogy jövőtehetetlenül szigorú legyek.
HORETZKY Nem látom világosan, mit tehetek. FÓTI Számoljon be a verekedés körülményeiről. HORETZKY Kérem, ne tessék faggatni erről. Az igazat nem árulhatom el. Másrészt viszont nem is hazudhatok.
FÓTI Miért ne hazudhatna?
HORETZKY A hitem tiltja.
FÓTI Áhá. Tudja mit? Csak olyankor válaszoljon, ami-kor nem kerül ellentétbe az erénnyel, helyes? HORETZKY Azt hiszem, ezt megtehetem.
FÓTI Hálásan köszönöm. — Méltóztassék elárulni, hogy politikai okokból ütötte-e meg Koplár elítélt Kolosyt.
HORETZKY Igen.
FÓTI És mik voltak ezek az okok?
HORETZKY Tisztelettel kérek engedélyt a hallgatásra. FÓTI Kérem. Csak azt közölje, hogy osztozott-e ön is Koplár felháborodásában.
HORETZKY Igen. Nem.
FÓTI Válasza első hallásra ellentmondásnak tűnik.
HORETZKY Mindjárt megmagyarázom. Kolosy szavai felháborítók voltak. De Kolosy csak ugratta Koplárt.
Én ezt tudtam ...
FÓTI És izléstelennek találta az ugratást?
HORETZKY Igen.
FÓTI A 2345 oldalas programmal ellentétesnek? HORETZKY Hát olvasta már az alezredes úr a programunkat? Nagyon érdekelne a véleménye.
FÓTI Most én kérdezek. Miért volt izléstelen az ugratás?
HORETZKY Tisztelettel kérek engedélyt a hallgatásra. FÓTI Csak nem valakinek a halálával volt kapcsolatban?
HORETZKY De igen.
FÓTI Erőszakos halálával? Esetleg kivégzésével? HORETZKY Bámulatos, hogy ezt így ki tetszett találni. FÓTI Kinek a kivégzéséről volt szó?
HORETZKY Tisztelettel kérek engedélyt a hallgatásra. FÓTI Csak nem Koplár valamelyik rokonáról volt szó? HORETZKY Nem.
FÓTI Barátjáról?
HORETZKY Tisztelettel kérek engedélyt a hallgatásra. FÓTI De ugye nem végezték ki az illetőt? HORETZKY Nem végezték ki.
FÓTI Balla is részt vett az ugratásban?
HORETZKY Balla minden ugratásban részt vesz, de nem rossz fiú. Mintha szántszándékkal védené magát az igazságtól.
FÓTI Milyen igazságtól?
HORETZKY Igazság csak egy van.
FÓTI Ebben egyetértünk. — Koplár kommunistának vallja még magát?
HORETZKY Nagyon.
FÓTI Balla is kommunista?
HORETZKY Nem vagyok hivatott ennek eldöntésére.

Egyben bejelentem, hogy további kérdésekre nem óhajtok felelni.
FÓTI És miért nem óhajtsz? Hé! Horetzky! Csak nem az én kivégzésemről ábrándozott Kolosy?
Horetzky hallgat
Szóval az enyémről.
HORETZKY Alezredes úr visszaélt a bizalmammal. Úgy irányította a kérdéseket, hogy hallgatásomat kizárólag fogolytársaimra kedvezőtlenül lehessen értelmezni.
FÓTI Már észrevette?
Horetzky hallgat
Köszönöm közreműködését. Nem irigylem Kolosyt.
HORETZKY Én nem működtem közre. Alezredes úr kihasználta jóhiszeműségemet. Ezért nem válaszolok többet.
FÓTI Akkor sem, ha válaszaival használhat fogolytársainak?
Mondja, Horetzky, igaz az, hogy Balla szabotázsakciókat szervez az üzemben? A múltkori rövidzárlatot nem ő idézte elő? — Egyszóval Balla szabotál. Köszönöm, Horetzky.
Horetzky hallgat
Koplár tudja már, ki az új parancsnok? — Szóval tudja. — Jó véleménnyel van rólam?
HORETZKY Alezredes úr, tisztelettel, ez a játék egyikünkhoz sem méltó. Ne tessék gúnyt űzni erkölcsi felfogásomból.
FÓTI Maga üz belőle gúnyt, ember. Ide figyeljen: kommunista becsületszavamra, harmadára csökkentem zárkatársainak fegyelmi büntetését, ha elmeséli, miért verekedtek a zárkában.
Horetzky hallgat
Akkor is megkapják ezt a könnyítést, ha maga most kijelenti, hogy Koplár a felesége védelmében támadt Kolosyra, Balla pedig azért bántalmazta Koplárt, mert ez megzavarta ájtatosságában.
Horetzky hallgat
Négyszemközt vagyunk.
HORETZKY Nem lehetünk négyszemközt. Isten jelen van.
FÓTI Az előbb enyhítő körülménynek tudta be, hogy Balla a fogolytársaiért hazudott.
HORETZKY Ő megteheti. De én egész életemet semmisíteném meg.
FÓTI *(dühösen)* Hát ember maga? Sem igazsággal, sem hazugsággal nem akar segíteni a rabtársain? Fő a tiszta lelkiismeret, a többi dögöljön meg, mi? Na várjon csak. *(Csönget)*
CELLA-CELLA *(be)* Alezredes elvtársnak jelentem-jelentem ...
FÓTI Azonnal idevezeti Ballát. Láncot is hozzon. És kéretem az őrnagy elvtársat is.
Cella-Cella el
HORETZKY Nagyon kérem, ne tegyen emberek kinzásának eszközévé.
FÓTI Most díszítik szerte az országban a fenyőfákat, Van családja, Horetzky?
HORETZKY Vőlegény vagyok. Már ki volt tűzve az esküvő.
FÓTI Hova lett a tavalyi hó?
HORETZKY Engem megvár a menyasszonyom, alezredes úr.
FÓTI Életfogytiglan?
HORETZKY Akármeddig.
FÓTI Nem ismeri a nőket.
HORETZKY Az alezredes úr nem ismeri a menyasszonyomat.
FÓTI Hát ő ismeri a maga programját? Részt vett az összeesküvésben?
HORETZKY *(kiáltva)* Nem!
FÓTI Vagy most hazudik, vagy az aráját csapta be. Hát szabad ilyesmit titokban tartani olyan nő előtt, akit egy életre akart magához kötni?
HORETZKY Ne tessék erről beszélni. Ez magánügy. FÓTI Maga ne szabja meg nekem, miről beszéljek. HORETZKY Milyen elvek kívánják, hogy rabtárs a rabtársát gyötörje?

FÓTI A maga elvei. Legyen igazság, ha belepusztul is a világ!
HORETZKY Kísérletezni tetszik velem? Csakhogy a kísérlet fogalmába beletartozik, hogy az eredmény bizonytalan.
FÓTI Maga is szívesen szaladt ki gyermekkorában a hóesésbe?

Csőnd

Nem tudom, miért szeretem úgy a havat, amikor se szaga, se íze. Börtönben is mindig akkor voltam a legszomorúbb, Horetzky, karácsony és újév táján, amikor odakint havazott. Különösen a karácsonyestét bírtam nehezen, pedig nem vagyok vallásos.

Kopogás, majd rögtön nyílik az ajtó. Sajtós be

Tájékoztatószóra közlöm, hogy Horetzky őszintén fel-tárta a verekedés előzményeit.

HORETZKY Én nem tartam fel semmit!

FÓTI Visszavonja?

HORETZKY Nincs mit visszavonom.

SAJTOS Maga mindig hazudik, mester, vagy csak amikor beszél?

HORETZKY Sohasem hazudok!

SAJTOS Az alezredes úr hazudott?

HORETZKY Ezt nem állítottam. Ő csak összetéveszti a saját következtetéseit az én szavaimmal.

FÓTI És helytelenek a következtetéseim?

Horetzky hallgat

Szóval nem helytelenek. Tudod, őrnagy elvtárs, ő sohasem hazudik.

Kopogás

Ennek bizonyítására egy kísérletet szeretnék bemutatni. — Tessék!

Balla be, mögötte Cella-Cella, láncot csörgetve

BALLA Alezredes úr, Balla Károly 111 665 számú elítélt tisztelettel jelentem, parancsára megjelentem.

FÓTI *(Horetzkynek)* Így kell jelentkezni. — *(Ballának)* Helyezkedjen el úgy, mintha kurtavasban ülne. Be-mutató előadást tartunk. Egyelőre kellékek nélkül.

Balla leül, kinyújtja két lábát, meggörnyed, jobb kezével a bal bokáját, bal kezével a jobb bokáját fogja meg. Cella-Cella rá akarja rakni a láncot

Vigye már onnan a láncot. Nem hallja? *(Ballának)* Nyújtsa ki jobban a lábát. Úgy! Mutassa meg Horetzkynek az eljárást. Mondom, nem kell még ráak-ni a láncot. Hé! Mit csinál? Lánc nélkül, nem érti?

Cella-Cella némajátékban bemutatja a kurtavasra verés fortélyát

Most ide figyeljen, Balla. Horetzky segítségével kiderítettük, hogy Kolosy és maga az én kivégzésemről ábrándoztak.

HORETZKY Én nem segitettem.

FÓTI Azt is tudjuk Horetzkytól, hogy Koplár a pártomat fogta. Ezért maga megverte őt.

HORETZKY Én nem mondtam ezt!

FÓTI Én mégis lehetőséget adok maguknak, Balla, a visszaútra. Horetzky kezében a sorsuk. Ha hajlandó azt állítani, hogy a verekedés személyes ügyben robbant ki, vagy mert Koplár megzavarta a maga ájtatosságát, akkor büntetését egynapi sötétzárkára változtatom át. Na, Horetzky?

Horetzky némán mered Ballára

Kérje maga is. Hátha magára jobban hallgat.

BALLA Ha már vallasz, Sándor bácsi, akkor miért nem az igazat mondod? Hát nem imádkoztam veled éjt nappá téve?

HORETZKY Nem mondhatom ezt, Károly.

BALLA Pedig úgy komálom a sötétet, gyerekkorom óta.

HORETZKY Nem hazudhatok.

FÓTI Ráakni a vasat.

Cella-Cella megbilincseli Ballát

HORETZKY Alezredes úr, könyörgök, tessék énrám rakni a láncot! Engem tessék megbilincselni! Letér-delek, mint egy szent elé. *(Letérdel)* Engem! Engem! SAJTOS Ne kiabáljon velünk, mester, mert elvágjuk a hangszálait.

HORETZKY Leborulok! Esedezem ! Engem!

BALLA Belepusztulnál, szentfázék!

HORETZKY Mindegy! Inkább a testem, mint a lelkem! BALLA Még a leghülyébb pap is feloldozna. HORETZKY Tudom! Tudom! De én — én nem oldoz-

hatnám fel magam! Alezredes úr, a testemet tessék megölni!

FÓTI Alljon már fel, nyomorult.

BALLA *(győtrődvé)* Az ég ura, látom, megjutalmaz ájtatosságomért. Mindig ékszereket tarháltam tőle, és most ekkorát vágott hozzám. *(Fejével a láncok felé bök)*

FÓTI Látja, Balla, magára marad a macacsságával.

Koplár értem verekszik, Horetzky az Istenért. BALLA Mert nekik prima az izlésük, alezredes úr. FÓTI Még néhány óra ebben a testtartásban, és nem

felelget ilyen hetykén. Az ember egy idő múlva behúzza a farkát, ezt tapasztalatból tudom. Áruló azért persze nem lennék ...

HORETZKY Én nem árultam el semmit!

FÓTI 1941-ben az őberhén negyvennyolc óra hosszat ütlegelek megszakítás nélkül. Feleségemet a szemem láttára rugdalták és pofozták. Mégsem hűztak ki belőlem egyetlen használható szót sem. Amikor nem bírtam a hallgatást, hazudtam, hazudtam, hazudtam, de elvtársaimat nem kevertem bajba. Maga persze ott is szörnyű erkölcsös lett volna, a többiek kontójára. A maga tisztessége csapda, történelmi időkben maga közveszélyes a környezete számára.

HORETZKY Az én erkölcsöm örök időkre való. Nin-csenek külön erkölcsöm történelmi idők számára. Nem kedvelem a történelmi idöket.

FÓTI Sajnálom, Balla. Nem tudtam segíteni magán.

(Horetzkynek) Ami pedig a történelmi idöket illeti: megegyezik a gusztusuk. Azok sem kedvelik magát.

SAJTOS A történelmi idök szemében maga, mester, egy poloska. Ha szétnyomnánk, kis büdös vérfolt maradna maga után a falon.

FÓTI *(Cella-Cellának)* Balla elítéltnek ízelítöt adunk a kurtavas gyönyöreiből. Negyedóra múlva vezesse vissza a zárkájába.

CELLA-CELLA Értettem.

FÓTI A büntetést csak az ünnepek után kell folytatni. Addig Horetzky kezében a sorsa.

HORETZKY Nem!

FÓTI *(Horetzkynek)* Magát is megbüntetem, mert lázító imát mondott. Enyhítő körülménynek tudom be szív-baját és őszinte vallomását. *(Cella-Cellának)* Ő is kapjon azért ízelítöt. Kurta karácsonyi áhítat Balla társaságában. Lelépni!

CELLA-CELLA Értettem.

Cella-Cella, Balla és Horetzky el

SAJTOS Mondd, alezredes elvtárs, mit csináltál volna, ha Horetzky hajlandó hazudozni?

FÓTI Örömmel engedtem volna el Balla kurtavasát. Hiszen romba dőlt volna Horetzky szellemi bástya-rendszere.

SAJTOS De így épen maradt, nem?

FÓTI Így sem maradt épen. Hiszen rabtársai kínzásának tudatos eszközévé lett.

SAJTOS De miért fontos ez? Csak barátilag tanácsa-lom, nem mint politikai helyettesed, hogy törődj kevesebbet az erkölcsökkel.

FÓTI Én meg mint egykori rab mondom, nem mint a parancsnokod, hogy az elítéltnek csak az ad erőt, ha erkölcsileg fölényben érezheti magát.

SAJTOS A te idődben ez így volt. De most az örök pártján az igazság. Ilyen körülmények között a rab nem személy, hanem törzskönyvi szám. És nincs érdektelebb dolog a világon, mint egy törzskönyv: szám lelke.

FÓTI A rab mit is rab. És én már akkor ismertem rabok lélektanát, amikor te még a grundon fociztál SAJTOS Sohasem fociztam a grundon. Apám nem en-

gedte, hogy a cipőmet koptassam. Bányász volt, nehezen kereste a pénzt.

FÓTI Ha a rabok lelke nem érdekel, legalább az én lelkemet tartsd tiszteltben. Nem dolgozhatok nyugodt lélekkel ebben az egyenruhában, ha nem érzem minden pillanatban, hogy száz százalékig igazam van.

SAJTOS Lehet ez vitás? A párt állított ide.

FÓTI Azt hiszed, nem tudom, ki állított ide? Én ezért a beosztásért sok mindent feláldoztam. Kárpótlásul kijár nekem annyi, hogy a saját munkamódszeremet alkalmazhassam.

SAJTOS Ez mindenkinek kijár. De nem munkamódszer kérdése, hogy egyes elitéltekkel kivételezel.

FÓTI Igaz. Ez elvi kérdés. Módszereimet is az elvek határozzák meg. Balla és Horetzky kihallgatásával nemcsak azt értem el, hogy szembe kerültek egymással, hanem azt is, hogy mindketten ellenségüknek te-kintik Koplárt. Ha Koplárt elszigetelem, hozzánk taszítom.

SAJTOS En csak azt tudom, hogy ha felosztjuk az el-ítélteket kommunistákra és fasisztákra, és a kommunisták büntetlen verekedhetnek a zárkában, akkor nemsokára csúnya világ köszönt ránk.

FÓTI Nem mi osztjuk fel a rabokat. Az élet osztotta fel őket.

SAJTOS Az élet? Börtönbüntetésüket is az élet szabta ki? Nem, alezredek elvtárs, mi csuktuk be vala-mennyit, ezért egyöntetű szigorral kell kezelnünk őket.

FÓTI Amíg én vagyok a parancsnok, védeni fogom a kommunista foglyokat az ilyen egyformásítástól. SAJTOS Kiket?

FÓTI Úgy látszik, különböző helyekről kapjuk utasításainkat.

SAJTOS Az én utasításaim fasisztákra és árulókra vonatkoznak. Nem szeretném, ha egy régi elvtársnak nehézségei támadnának.

FÓTI Miattam nem kell aggódnod.

SAJTOS Szívből remélem. És most engedj meg, hogy távozzam. Jelentenem kell a rendbontást fölötteseim-nek. Koplárra vissza szeretnék jönni.

FÓTI Menj csak. Jelentsd a rendbontást.

Sajtós el

A grunndon annak idején így fenyegettük egymást: az én bátyám erősebb a te bátyádnál... Most kinek a bátyja erősebb? *(Felveszi a kagylót, tárcsázik)* Mindenki lép egyet. Mindenki telefonál egyet. Lógunk a drót végén, mint kukacok a horgon. — Halló, szervusz, öregem. Köszönöm a meghívást. De még dolgom van itt. Most csak azt szeretném megkérdezni, hogy miért helyeztetek ide tulajdonképpen? — Fenét vagyok elkenődve. Támogatásodat kérem, a helyette-sem épp most próbál megfürni. Ismételd el, milyen magatartást vártok el tőlem Koplárékkal kapcsolatban. Értem. Utasítsd személyesen Sajtost. — Hogy-hogy könnyű azt mondani?

A szobán kívül feltűnik Sajtós. Telefonál

SAJTOS Hogyhogy ne zavarjon? Könnyű azt mondani. Ez még most is rab, tele rabszempontokkal. Mi a teendőm a kommunista rabokkal kapcsolatban? — Igen, ezt a bájos kifejezést használta. — Értem. Hivatkozhatok rád? — Miért nem hív szerint? Akkor mit ér az egész? — Tagadjam meg a parancsát? — Na látod. Milyen magatartást tanúsítsak Koplárral és társaival kapcsolatban? — Értem.

FÓTI Értem.

Leteszik a kagylót

II. RÉSZ

Első jelenet

Zárka. Kolosy a hokedlin ül. Koplár fel-alá járkal

KOLOSY Szerintem Balla köpött, Sándor meg tagad, és most szembesítik őket. Szóalj már meg! Szerinted Sándor köpött, és Balla tagad, mi? Egy fajtisza melós ugyebár nem köpött, mi? Azt hiszed, téged szeret? Ó vágott a földhöz, nem? Te is intellektuel vagy, téged is beköp majd szemrebbenés nélkül. Ne járkalj már!

Koplár tovább járkal

Jó, jó. Sándor nem paraszt, érzik rajta a cselédszag, hiába mosdatták ki a papok. Miattuk nem érdemes összevesznünk. Mit gondolsz, beköpnék? Nyolc és fél évet kibírtam egészségben, és most közvetlenül a szabadulásom előtt ... Megkukultál? Hallasz egyáltalán?

Koplár nem felel. Kolosy a fűtőcsőhöz megy, rászorítja a fülét, majd nem steril kezével megkopogtatja, hallgatózik, semmi válasz

Ezek is megnémultak. Két napja semmi válasz. *(Újra kopog)* Mintha légüres térben lógna ez a doboz. Csak nem vitték el őket?

Koplár nem felel

Megölnél engem, ha rajtad állna? Kurtavasba húz-nál te is? Nyilvánvalóan. En nem bántanálak. — Ne járkalj, könyörgök! — Ne vess ki, de nekem használt a börtön. Itt jöttem rá arra, hogy minden ember — ember. Elszívnam veled a békepipát, hallod-e? De ezek a rohadtak még dohányozni sem hagynak. Te, ha azt mondták volna nekem, hogy évekig kibírom cigaretta nélkül, elröhögtem volna magam. Van-e szívósabb állat, mint az ember?

Koplár nem felel, sétál tovább

Te! Állj meg! Fogódd az ágyba! Esküszöm, még ma pőfékelni fogsz. Még ma szabadulsz, barátom, a fejemet tenném rá! *(Meg akarja ölelni Koplárt, ez el-hárítja)* Ügyészi kihallgatásra vársz. Haverod az új börtönparancsnok. Megborotváltak karácsony estéjén.

Koplár megyorsítja lépteit

Világos! Az ügyész azért jött, hogy kitarja előtte a kaput! Még meg is hajol a kapuban. Hallod? Felelj már, még itt vagy, még rab vagy, még közös a sorsunk! Elviszel a feleségemnek egy üzenetet? Nem politikait! Hajlandó vagyok bocsánatot kérni tőled buta tréfámért, üss meg, ha akarsz, de igérd meg, hogy elviszed!

Koplár nem felel

Gondold meg, mi fog történni velem, miközben te éppen szabadulsz.

KOPLÁR Nem hiszem, hogy máris kiengednek. KOLOSY Csakhogy megszólaltál. *(Beburkolja a steril*

kezét, kannából tölt a kannatetőbe, mohón iszik) KOPLÁR

(maga elé) Akkor Erzsit is kiengedik. KOLOSY Boldog ember:

legalább a feleséged miatt

nem kell nyugtalanodnod.

KOPLÁR Azt sem tudom, hogy él-e.

KOLOSY De ha él, akkor ül.

KOPLÁR Tudom, tudom, tudom. Nem is vagyunk rabok, csak meglátogattuk elvtársainkat, és nejem éppen egy másik szobában időzik.

KOLOSY Ahogy mondd, kérlek. De én majd megőrülök miatta. Különösen most, hogy nyakunkon az ünnep. Minden ünnepestén rendkívüli tűzijátékot rendeztünk. Te, az én feleségem engem két napig nem hagyott pihenni. *Úgy* nyávigott, hogy nyáron is csukva kellett tartani a hálószoabaablakot.

KOPLÁR *(maga elé)* Csak nincs baj odakint, hogy ilyen hirtelen kiengednek?

KOLOSY Minden pillanatban az jár az eszemben, hogy most ... vagy most... Ha váltogatja a palijait, akkor rossz hírbe kever, ha viszont egyet használ, azt meg-szeretheti ... Szerinted melyik rosszabb? Miért fogod be a füled? Balla előtt nem beszélhetek ilyesmiről ...

Lépések zaja odakint. Koplár megáll, az ajtóhoz tapad Érted

jönnek. Bimbó utca 20. Mondd meg neki ... Megállnak a

zárka előtt; aztán továbbmennek

KOPLÁR A fene jön értem. Te meg ne nyavalyogj. Örülj neki, hogy normális a feleséged.

KOLOSY Übernórmális, kérlek. Valóságos polip. Ha rám tapad a szívókorongjaival... Mit bámulsz? A tied persze közben is politizált, mi? *(Nevet)* Jobb-oldali vagy baloldali elhajló volt?

Koplár újra sétálni kezd

Az én nőm — nem fogod elhinni — balról szerette jobban.
KOPLAR Nem érdekelnek a kurvák.
KOLOSZ Kikérem magamnak. Nem hordhat minden nő
brosúráját a lába között.

Csend

Ne haragudj, Pista. Teljesen tönkrementek az idegeim. Ezt
meg ne mondd neki. Azt mondd meg neki ...

KOPLAR Vigyázz!

*Egymás mellé állnak. Koplárnak remeg a lába. Az ajtó nyílik,
Balla be, az ajtó becsukódik*

KOLOSZ (*Ballának*) Szembesítés volt? Sándor köpött? Vagy
esetleg ... Esetleg te kényszerültél ...

Balla hallgat

KOPLÁR Képzeld, Karesz, Kolosy be akarja beszélni nekem,
hogy még ma szabadulok.

KOLOSZ Tudja már a Föti, mit beszéltünk róla? KOPLÁR
Nem láttál a trepnin egy apró termetű civilt? KOLOSZ Most
meg te hallgatsz? Az életemről van szó! BALLA Cöcö.

KOPLÁR Ez a cöcö nekem is szólt?

BALLA Hazaengednek, ne félj. Kivinnél egy üzenetet?

KOLOSZ Én előbb kértem rá.

BALLA Nyugi. Az én üzenetem tömör. Mondd meg a kis
haverodnak, hogy kösse fel magát, mielőtt szabadulnék. Mi
nektek az ember, ha nem tartozik a klubotokba? Kísérleti
nyuszi.

KOPLÁR Miért használsz többes számot?

BALLA Kálmán bácsi: ha meg akarod üszni ép bőrre] ezt a
bulit, csak dicsérd Koplárt. Koplár nem tehel semmiről. Ő
nem megrögzött, ő csak egy kis meg-tévesztett. Én
tévesztettem meg őt.

KOPLÁR Mit akarsz tőlem? Vágjam szájba Fötit? BALLA

Dehogysis. Őleld meg. Puszi két oldalról, ahogy
szoktátok. Férfias kézrázás, kölcsönös nyelvcsapások-
kall!

KOPLÁR Nem adtam rá okot, hogy így beszélj velem KOLOSZ
(*Ballának*) Ártatlanok mind. Igaz, még kommunistát is többet
nyírtak ki, mint mi ...

KOPLÁR (*üvölt*) Én nem nyírtam ki senkit! Senkit
megérttetted?

BALLA Mit csináltál, államtitkár elvtárs, amikor legjobb

barátodat, Vermes Józsefet letartóztatták? KOLOSZ

„Feszítsd meg!”

BALLA Tiltakoztál? Lemondtál a göréságról? KOLOSZ

„Feszítsd meg!”

BALLA Kiléptél a pártotokból?

KOPLÁR Könnyen beszélsz, kibic úr. Maga Verme
köpne szemem, ha miatta kilépnék a pártból! BALLA Ezt
majd a kis ügyésznek mondd. Ő megérti KOLOSZ Föti Ferenc

is megérti. Hiszen ti hármár

együtt voltatok Spanyolországban, nem igaz? BALLA
Hányszor mentette ott meg Vermes az élete-
det?

KOPLÁR Kétszer.

BALLA Jól megháláltad.

KOPLÁR Én elleneztem a letartóztatását.

BALLA Szóval tudtad előre?

KOPLÁR De azt is tudtam, Vermessel együtt, hogy vi-
lágmeretű harcban nincs helye egyéni érzégsnek Az
eszmébe vetett hit még a barátságánál is fontosabb.

KOLOSZ Hívókkal vagyunk körülvéve, Karesz. BALLA Az egy
főre eső hívótermelésben túlszárnyaljuk az Egyesült
Államokat.

KOPLÁR Csak öt percre ha beszélhetnék Vermessel ..

KOLOSZ Együtt élünk. Együtt halunk. Együtt ülünk

Együtt ülünk, ha majd együtt szabadulunk. KOPLAR Ha
kikerülök, meglátjátok: nekem hasz-
nált a börtön. Visszaszerezzük a szocializmus becsü-
letét!

BALLA Vissza akarod varrni a szűzhártyáját? KOPLÁR Nem.

Nem akarom, hogy ártatlan legyen. De

csak akkor lehetek tisztességes kommunista, ha ... KOLOSZ

Stop. Szerinted hatalomra kerülnek a tisztességes
kommunisták is?

KOPLAR Erre mérget vehetsz, öregem.

KOLOSZ Szörnyű volna. A tisztességtelenek jóllaktak már. De
ti még éhesek és falánkak vagytok. BALLA Hogy volnának
éhesek? Teli vannak hittel. KOPLAR (*Kolosynak*) Te német
koszton laktál jól, fogd be a szád! (*Ballának*) Te
günyölödhetsz. De azért gondold meg: semmit sem akarni
könnyebb, mint kockáztatni a tettek mezején ...

BALLA Hol az a mező?

KOPLÁR A tettek számára mindenütt van mező. BALLA

De miféle tettek számára? — Vigyázz! KOLOSZ
Szabadulsz.

Felsorakoznak, nyílik az ajtó, Horetzky be, mögötte Cella-Cella

BALLA Őrmester úr, jelentem, negyvenötös zárka, négy fő.
CELLA-CELLA Hol maradt a tisztelettel-tisztelettel? BALLA
Benne volt a hangsúlyban.

CELLA-CELLA Azért mondom. Koplár-Koplár ... KOPLAR
Parancs!

CELLA-CELLA Velem jön.

KOPLÁR Igenis.

KOLOSZ Összes cuccal?

CELLA-CELLA Cuccal-cuccal? Mi a francnak? É~ nem is ő
jön, hanem maga.

KOLOSZ Értettem.

CELLA-CELLA Mégis a Koplár-Koplár ... A fene magukba!

Egyik olyan, mint a másik. Várjanak csak. (El)

HORETZKY Károly! Ne haragudj rám!

Balla kurtavaspózban leül a földre

Ne büntess így... Nem hazudhatok a kedvükért. KOLOSZ
Köptél, Horetzky?

HORETZKY Te sem csinálhattál volna mást a helyemben.

Nem áldozhatjuk fel a lélek végső tartalékait.

KALOSY Spicliszkedsz, és a lélekről locsogsz?

Horetzky is leül a földre, kurtavaspózban

KOPLÁR Megőrültetek?

BALLA Mi az, még itt vagy?

KOLOSZ De hát mi történt?

BALLA Úgy döntött, hogy inkább én üljek néhány röpké órát
kurtavasban, mint ő a végitéletig egy üst-ben.

HORETZKY Ki kell állnom minden erkölcsi nyomást ...

BALLA A politikus ellenáll, a melós beledöglök.

HORETZKY De hiszen én is a munkásokért vagyok itt.

Minden osztályt megismertem már, ekkor vezérelt ide Isten,
hogy a munkásság is megnyíljon előttem. Hatalmas,
lenyűgöző erő — a keresztényszocializmus-nak ...

KOLOSZ Csak ettől a szótól kiméld meg a fülem. Tudod mit?
Inkább sose szabadulj, mint hogy hatalomra kerülj.

BALLA Én kívánom neked a hatalmat. Kis idő múlva
saját híveid feszítenének fel a Jézusmária sugárúton.

KOLOSZ Kilenc évem ráment a kísérletre. És most

előbűjnál, és kezdenél egy másikat. Megint rámenne

egy évtizedem. Hát teknősbékák vagyunk? BALLA

Mélyebben dőlj előre. Fogd meg a bokádat.
Horetzky engedelmeskedik, nyögve, zihálva

KOPLÁR Ne félj az ő szocializmusától. Mennyei vállalkozás.

BALLA Teli miskárolt angyalokkal.

HORETZKY Beszélj csak. (*Még mélyebbre hajol*) BALLA

(*Koplárnak*) Hanem ahogy körülkuksizok itt,

a te mennyországod sem sokkal szórakoztatóbb.

HORETZKY Az ő mennyországuk az erőszak. KOPLÁR Te

talán nem erőszakosan akartad megdön-

teni a rendszert?

HORETZKY Nem. A hatalom az Istené. Én csak ki-dolgoztam

társaságunkkal a programunkat, 2345 oldalon ...

KOLOSZ (*énekel*) Ezt már mondta. Mondjon mást is. KOPLÁR

És miért dolgoztad ki? Hogy legyen a politikai rendőrségnek

vécépapírja?

HORETZKY Nem azért. Hanem hogy a lelkek befogad-

hassák. Tudd meg: még barátod, a börtönparancsnok is megígérte, hogy elolvassa.

BALLA Micsoda állat vagy te, Sándor bácsi. HORETZKY Neked most mindent megbocsátok, Karesz. BALLA *(Koplárnak)* Randevűzhatsz vele a tettek mezején.

HORETZKY Isten igenis módot ad a cselekvésre... BALLA Úgy van.

HORETZKY Gúnyolódsz?

BALLA Dehogyan. Meggyőztél. Isten létezik.

HORETZKY Szívből mondod?

BALLA Szívből hát. Isten van. Csak egy a baja: állati nagy pancser. Jól elcseszte ezt a kurva világot.

HORETZKY *(felborul, négykézlábra áll)* Antikrisztus! Eddig azt hittem, a követe vagy csak, de most már látom: az inkarnációja!

BALLA Tényleg azt vártad, hogy az öregúr leszáll majd a mennyekből, és személyesen nyesi le a görék sőróját?

KOPLÁR Fenéket. Azt remélte, hogy te meg a hozzád hasonlók fegyvertelenül kivívják a szabadságot, óriási „Sz”-szel, és akkor megjelenhet ő, aki megadta a császárnak, ami a császáré, megdorgálja az erőszakos lurkókat, már akik életben maradtak, templomocskáiba térdepelteti őket, és megvalósítja a maga 2345 oldalát.

Horetzky feláll, remeg izgalomban

HORETZKY Tehát gyávának tartasz? Gyávának, ugye? Ha nem vonod vissza, addig verem az ajtót, amíg ide nem jön az ör, és akkor megmondom neki, hogy istentelen szadista.

KOLOSZ Nem fog hazugságban hagyni.

HORETZKY Gyáva vagyok?

KOPLÁR Személy szerint talán nem vagy gyáva. De álláspontod merő szemforgatás és gyávaság. HORETZKY Gyávaság? Úgy? *(Az ajtó felé fut, Balla ültében elgáncsolja, Horetzky elterül a földön)* BALLA Mit kávéztál? Bolondgombát?

HORETZKY Eressz el!

BALLA Add meg a császárnak, ami a császáré. Itt én vagyok a császár. Az illetékesek engem neveztek ki felesnek. Csak nem akarsz erőszakkal megdönteni?

HORETZKY Latrok közé helyezett az Isten.

BALLA Lepipáldat Krisztust. Neki csak kettő volt belőlük, neked három.

HORETZKY *(térdelve)* Istenem, aki megóvtad Dánielt az oroszlánok ketrecében, könyörülj rajtam! Rosszabbak ők, mint az oroszlánok, a lelket tépik szét! Gyötrőbb kínok ők a rabság minden kínjainál, ők a te igazi büntetésed! Segíts meg, mutasd meg magad, csendüljön fel a hangod ...

CELLA-CELLA *(hangja)* Kiblizés!

BALLA Felcsendült.

Közlegő ajtócsattogás. Felsorakoznak, de mielőtt az ajtó nyílna, Horetzky elájul. Balla elkapja a hóna alatt. Cella-Cella megjelenik az ajtóban

Őrmester úr, tisztelettel, Horetzky elítélt elájult. CELLA-CELLA Miért nem teszi ki a kiblit? BALLA Mert Horetzky elítéltet fogom, aki elájult. CELLA-CELLA *(Koplárnak)* Akkor tegye ki maga!

Koplar kiteszi a kiblit, visszalép. Cella-cella be akarja csukni az ajtót, Koplar odateszi a lábát

BALLA Őrmester úr, tisztelettel kérek engedélyt, hogy a kórházba vihessük.

CELLA-CELLA Kórházba-kórházba? Észnél van? Karácsonykor kórházba? *(Koplárnak)* Nem veszi el a lábát?

KOPLÁR Nem! Azonnal jelentse a börtönparancsnok-nak, hogy beszélni akarok vele!

CELLA-CELLA Megveszett? Majd mindjárt elbeszélgetünk magával, Koplar-Koplar!

KOPLÁR Ehhez ért! Istentelen szadista! CELLA-CELLA Istentelen-istentelen? Hogy meri rám ezt mondani? Hogy meri maga elvenni az istenemet-istenemet?

BALLA Tisztelettel, Horetzky elítélt elájult. CELLA-CELLA Vegye el a lábát, vegye el, Koplar! KOPLÁR Gyilkos. Fasiszta.

CELLA-CELLA Mit mondott? — Vigyázz!

Sajtós megjelenik az ajtóban

SAJTOS Jól hallottam, mester?

BALLA Őrnagy úr, tisztelettel jelentem, negyvenötös zárka, négy fő, Horetzky elítélt elájult. SAJTOS *(Koplárnak)* Kilépni a trepnire.

Koplar kilép a zárkából

KOPLÁR *(hangja, kintről)* Ne üssenek!

SAJTOS Itt úgy fogsz megdögleni, hogy egy ujjal sem nyúlunk hozzád.

Második jelenet

Parancsnoki iroda. Fóti, Sajtós

FÓTI Tönkrettetted a munkámat.

SAJTOS Gyilkosnak nevezte az őrt. Nem adhattam ezért cvikipuszit neki.

FÓTI Gondolkodj politikus módját. Ilyen szadista alak se nem oszt, se nem szoroz, ha egy Koplar szabadulásáról van szó. Épp az imént utasítottak telefonon, hogy az ő kategóriájával a legtapintatosabban járjunk el.

SAJTOS Engem meg arra utasítottak, hogy ne tegyek különbséget az elítéltek között.

FÓTI Amíg én vagyok a parancsnok, addig én szabom meg munkám irányvonalát. Koplar politikai elítélését az sem módosítaná, ha szembeköpte volna azt a barmot. Képzeld csak magad a helyzetébe ... SAJTOS Azt már nem, alezredes elvtárs. Erre nem kötelezhetsz. Nem képzelem magam árulók helyzetébe. FÓTI Egyszóval a fegyelem erősítésének pártján vagy. SAJTOS Fenntartás nélkül.

FÓTI Akkor fenntartás nélkül engedelmeskedj felettesednek.

SAJTOS A törvényes keretek között, alezredes elvtárs. FÓTI *(nevet)* Helyes. Törvénysértést csak nem követünk el.

SAJTOS Reméljük. Bár nem lesz könnyű dolgunk, ha némely rabok büntetlenséget élveznek.

FÓTI Megbüntetem Koplart. Haladéktalanul kihallgatom, a sötétzárkában, ahova csukattad ...

SAJTOS Szokatlan eljárás. Még tisztelő látogatásnak veszi.

FÓTI Gondoskodom arról, hogy ne vehesse annak. — És te hazamész bejglizni? Vagy inkább kihallgatnád Kolosyt?

Kopogás

SAJTOS Nem tud várni, mester? — Maradok. De fordítsuk meg a szerepeket. Nem vagyok olyan fogékony lelki ügyek iránt, mint te, de azért élénken el tudom képzelni, milyen megterhelést jelenthet neked, hogy egykori barátodat és rabtársadat kell kihallgatnod ...

FÓTI Sohasem szoktam megfutamodni a nehézségek elől. *(Indul kifelé)* Kolosyval nem kell sokat teketóriáznia.

SAJTOS Sok sikert, alezredes elvtárs. *(Maga elé húzza Kolost' iratait. Fóti el. Sajtós az iratokba mélyed)* Ennek fele sem tréfa. Nem jársz túl az eszemen. Megfogjuk a nyuszikát. Micsoda pófa. Pfüj. Ezt meg-spórolhattam volna. — Na jó. Legyen. Szerencse fel. — Bújjon be, mester.

Kolosy be

KOLOSZ Őrnagy úrnak tisztelettel jelentem, Kolosy Kálmán 17 393 számú elítélt parancsára megjelentem. SAJTOS Elszokott az ajtó használatától, mester?

Kolost' megfordul, bal kézzel becsukná az ajtót Jobbal

csukja be.

Kolosy vécepapáirt vesz elő, a jobbába teszi, becsukja az ajtót Papír nélkül. A steril kezével. Na, mi lesz? Kinyit-ni, becsukni. Úgy. Fekvőtámasz. Ötször. Na, mi lesz? Úgy. Lenyalni. Úgy. Tiszta akart maradni a koszos prolik közt, mi?

KOLOSZ Őrnagy úrnak ...

SAJTOS Tiszta akart maradni, de örül, hogy egy rab-társát kivégzik?

KOLOSZ Csak ugratás volt.

SAJTOS Én is ugratni fogom. De ki az ablakon. És lesz rá tanúm, hogy önként ugrott ki. A börtönparancsnok kivégzéséről ábrándozik?

KOLOSZ Engem befeketítettek . . .

SAJTOS Maga már olyan fekete, mester, hogy magát már nem lehet tovább feketíteni. Még a rabtársai sem kímélik. Nem akar könnyíteni a helyzetén? KOLOSZ Nincs mit könnyítenem rajta.

SAJTOS A maga helyzetén kizárólag könnyíteni lehet. Látni sem akarja többet a feleségét?

KOLOSZ Ez nem rajtam áll.

SAJTOS Magán fog állni, mester. Újra lesznek beszélők. Ugye a maga felesége egy nagydarab szóke nő, a Bimbó utcában lakott.

KOLOSZ Lakott?

SAJTOS Kilenc év után persze elhalványulnak az ilyen dolgok. Magát már biztosan nem érdekli a felesége, mester. Pedig a szocialista humanizmus további fejlődése lehetővé teszi, hogy kedvezményben részesítsük az arra érdemeseket. Sétáljon be most kicsit a sötétbe, és tűnődjön, hogy akarja-e látni a nagyságos asszonyt. De nem ajánlom, hogy hallgatózzon, szokása szerint. A szomszédban ugyanis a börtönparancsnok úr található, tudja, akit fel akart köttetni.

KOLOSZ Én . . .

SAJTOS Ne karattyoljon, mester. Tűnődjön. Nyomás kifelé.

Kolosy bal kézzel ajtót nyit. El

Steril kéz. Szocialista humanizmus. Micsoda dumák. Ilyen szar alakokkal kell dolgoznom.

Harmadik jelenet

Két sötétzárka. Az egyikben Fóti és Koplár. A másikban nem ég a lámpa

FÓTI Mutasd magad. Semmit sem változtál.

KOPLÁR Miért változtam volna? Történt valami? Foglaj helyet, érezd magad otthon.

FÓTI Hogy vagy?

KOPLÁR Köszönöm, kitűnően? És te?

FÓTI Úgy értem: egészség, idegek satöbbi?

KOPLÁR Én is így értem.

FÓTI Jól vagyok. Örülök, hogy látlak.

KOPLÁR Erzsiről tudsz valamit?

FÓTI Úgy tudom, egészséges.

KOPLÁR Szóval él.

FÓTI Persze hogy él. Úgy kapod vissza, mint egy Csipkerózsikát, aki átaludt néhány évet.

KOPLÁR Édes hasonlataid vannak. Őt is megkínóztátok?

FÓTI Én nem kínoztam meg senkit! Senkit, értetted?

KOPLÁR Elnézést.

FÓTI Persze, tudom, a nőknek még nehezebb. Margitnak 1941-ben megparancsolták, hogy feküdjön le. Önkéntelenül a diványhoz lépett. Élete legszönyorosabb emléke az a röhej, amely akkor tört ki.

KOPLÁR Megnyugtattál.

FÓTI Most én kérek elnézést. Úgy látszik, túl sokat gondolkod Margitra.

KOPLÁR Mi van veled?

FÓTI Semmi baj. Csak otthagytott.

KOPLÁR Férfiügy?

FÓTI Hát . . . Mi tagadás, részben miattad.

KOPLÁR Félrebeszélés?

FÓTI Egyik fő kifogása ellenem, hogy a te smasszerod lettem. Szíveskedj szabadulni.

KOPLÁR Engedj ki.

FÓTI Igyekszem. De akkor, légy szíves, ne gyilkosozd le az őrszemélyzetet.

KOPLÁR Hagyta volna, hogy egy rabtársam felforduljon.

FÓTI Nem emlékszel a Dervisre?

KOPLÁR *(a fejére csap)* Persze, a Dervis!

FÓTI Azt vártad, hogy a szocialista börtönökben Einstein lesz a kulcsos?

KOPLÁR Amikor a szocializmust vártam, nem a börtönökre gondoltam.

FÓTI Remélem, a rács mögött is politikus maradtál.

A világ egészsége előbbre való, mint Horetzkyé. KOPLÁR Itt csak Horetzky egészségéért tehetek valamit. Különbö a világ már elfeledkezett rólam.

FÓTI A világ arra emlékszik, akire mi emlékeztetjük. KOPLÁR Te, Feri. Ha már ilyen szépen összekerültünk, árudd el, miért volt szükség erre az egészre?

FÓTI Neked magyarázzam, hogy a forradalmárnak olykor szenvednie is kell a forradalomért?

KOPLÁR A forradalomért, de nem a forradalomtól. FÓTI Olykor ez a kettő egybeesik.

KOPLÁR Nem baj ez?

Kolosy besétál az üres sötétzárkába. Rögön a fűtőcsőhöz kuporodik. Az ő zárkája újra sötét lesz

FÓTI Kint majd megvitatjuk. De előbb ki kell jutnod. Roppant erők munkálkodnak azon, hogy bent maradjatok.

KOPLÁR Például?

FÓTI Például a politikai helyettesem.

KOPLÁR És melyiktek mögött áll a párt?

FÓTI Ezt innen nem értheted meg. Csak arra kérhetlek, hogy ne bajlódj annyit a részletekkel. A történelemre figyelj.

KOPLÁR Vagyis rád.

FÓTI Ránk.

KOPLÁR Akik becsuktatok vagy akik kiengedtek? FÓTI Akik már azon dolgozunk, hogy újra történelem légy.

KOPLÁR És most mi vagyok?

FÓTI Akadály.

KOPLÁR Hogyan segíthet a történelemnek egy akadály?

FÓTI Mindig ügyesebben vitáztál nálam. Többre is vitted a pártban . . .

KOPLÁR Sokkal többre. Hasonlítsd össze az egyenruhánkat.

FÓTI Cserélnél velem?

Csönd

KOPLÁR Tudod-e, mennyivel jobb volt veled egy börtönben, mint a te börtönödben? Mi bajom volt akkor veled? Legfeljebb, hogy nem bírtam elkapni azt a kurta nyakadat.

FÓTI Sohasem bírtad elkapni. Mindig azt mondtad, nincs is nyakam, emlékszel?

KOPLÁR Hogyne emlékeznék. Életem legszebb évei voltak.

FÓTI A börtönévek?

KOPLÁR Azok a börtönévek. Elvtársaimmal összezárva.

FÓTI Ha hiszed, ha nem, én is nyugodtabb voltam akkor.

Amikor halálra ítélték, sirtam, mint egy gyerek.

KOPLÁR Én akkor sirtam, amikor Vermes Jóskát fogták le. Vagy fogtuk le. Bajban vagyok az igeragozással. Amikor a kivégzésre vártam, azon törtem a fejem, mit kiáltsak az akasztófa alatt. Olyan szavakat kerestem, amelyek nem gyöngítik meg a kivezényelt kiskatonák hitét, de az elvtársaknak azért jelzik, hogy ártatlan vagyok.

FÓTI Csodálatos! Van-e még mozgalom, amely ilyen gyémántkemény embereket nevel?

KOPLÁR És ha kiderül, hogy fölösleges volt ez a halálos pátosz? Ha némelyek szükségtelenül és rosszhiszeműen áldozták fel elvtársaikat, akkor minket gyilkosok . . .

FÓTI Állj! Milyen szavakat használsz?

KOPLÁR Más élményeket kellett feldolgoznom, mint neked.

FÓTI Miért hagyta, hogy megzavarjanak? Keresd elő nekem a régi Koplár Pistát.

KOPLÁR Istent ments. Nincs rá szükség.

FÓTI Visszakapod érte a jövődet.

KOPLÁR Ép idegeimet is visszakapom? Azt a két évet, amelyet a halálosban töltöttem? A jövőben kiálszik annak a három hónapnak a székelye, amikor . . . *(El-hallgat, egész teste ráng vagy remeg)*

FÓTI Visszakapod a jogot a harcra, hogy többé ne történjen ilyesmi. De előbb tedd zárójelbe sérelmeidet.

KOPLÁR Zárójelbe teszem. Mások sérelmeit is zárójelbe teszem. A halottakat is zárójelbe teszem. FÓTI Nyugodj meg . . .

Csönd

Ide figyelj: elárulok neked valamit. Hogy tisztábban láss. Tartod a szádát?

KOPLÁR Börtönparancsnokkal titkolózom a rabok háta mögött?

SAJTOS (*magánkívül, Fótinak*) Ide vezet, ha egy életfogytos bűnöző azt hiheti ...
FÓTI Hogy beszél az őrnagy elvtárral? Szigorúan megfenyíttem ezért a hangért, Koplár!
SAJTOS Ha megengeded, megvárlak az irodában. Fontos és sürgős! (El)

Fóti járkálni kezd. Koplár leül

KOPLÁR Ne haragudj. Elfelejtettem, hogy neked van vesztenivalód. Én csak a láncimat veszthetem el.
FÓTI Az életedet is elvesztheted, ha engem leváltanának.
KOPLÁR Megtanultad a taktikából mindazt, amit ér, elfelejtettem. — Ne járkálj, légy szíves.
FÓTI (*tovább sétál*) Nem taktikából támadtam neked. Álomban sem hittem volna, hogy egy fasiszta úri-ember pártját fogod velem szemben.
KOPLÁR Emlékszel, hogy pokrócoztuk meg a Margit körúton azt az égimeszelőt? A száját te tömted be, Vermes csavarta hátra a kezét. Heten kaptunk fegyelmet miatta.
FÓTI Egyszóval mindegy, hogy te mondasz-e el nekem valamit egy fasisztáról, vagy ha egy spicli fasiszta börtönben kommunistákat sűg be?
KOPLÁR Hopplá! Most következnek az a dialektikus búvészmotatvány, amelynek során a börtönspicli egy rakás szarból sugaras hőssé lényegül át.
FÓTI Ilyen ócska moralizáló szöveggel jöttök tizenöt évi mozgalmi munka után.
KOPLÁR (*körülnéz*) Többes számban vagyok?
FÓTI Örültem, hogy látlak. És erre nyakon lötytyintesz Margit szövegével. Mintha a múlt és a jelen rabjai ugyanazok volnának.
KOPLÁR Olykor ugyanazok. — Ne járkálj! (*Felugrik, ő is sétál, kerülgetik egymást*) Tudod, mi a legszomorúbb, Feri? Hallgatlak, hallgatlak, és mintha én beszélnék a te száddal, nem is én, hanem egy elvetélt lehetőségem. Ha te kerülsz börtönbe, és én a te helyedre, talán szóról szóra ugyanezt a beszélgetést kinlődnánk végig, fordított szereposztásban.
FÓTI Már megint moralizálsz?
KOPLÁR Ez az! Én is ezt mondtam volna! Sügni akartam! (*Súgva*) Vár a Sajtós.
FÓTI Valóban ez járt a fejemben. Iszonyú jók az összeköttetései. Jelenleg, míg itt torzszalkodunk, a feljelentéssel foglalatkoskodik.
KOPLÁR Micsoda moralizáló szóhasználat! Elvtársainknak számol be liberális ingadozásaidról.
FÓTI Bravó. De most már döntened kell. Kivel beszéllek: börtönöm egyik rabjával vagy jövődöbeli vezetőmmel?
KOPLÁR Szívesen szabadulnék. De szeretnék előbb Vermes Jóskával beszélni.
FÓTI Lehetetlen.
KOPLÁR Ügyeskedd ki. Legyen valami hasznunk abból, hogy te vagy a parancsnok.
FÓTI Eberebben figyelnek engem, mint benneteket. KOPLÁR Vállalj értünk kockázatot. Ne is értünk: az új politikáért, amelyet meghirdettél. Csukasd Jóskát a szomszéd sötétbe.
FÓTI Minek? Majd kint beszéltek eleget.
KOPLÁR Össze akarom vele egyeztetni az álláspontomat.
FÓTI Megpróbálok. --- Hogy büntesselek meg? KOPLÁR Kurtavasat kérek. — Ballától nem sajnáltad. FÓTI Sötétet adok.
KOPLÁR Remek. Legalább pár napig nem látok kiblit, rácsot, poloskavért a falon, tányérsapka alól ki-csorduló barátságos vigyort ...
FÓTI Politikai érzéked romlik. A humorod javul. KOPLÁR A kettő összefügg. — Várom Vermest.
FÓTI Majd az ünnepek után. — Ha kapcsolatba tudnék lépni Erzsivel, mit üzensz neki?
KOPLÁR Csak azt, hogy élek. És ha kapcsolatba tudnál lépni Margittal, mondd meg neki, hogy üdvözlöm. FÓTI Köszönöm, Pista. Lehet, hogy még ma megmondom neki. (*Meg akarja ölelni Koplárt, aki vi-gyázzállásba merevedik*) Nem könnyítetted meg a dolgomat (El)

Sötét

KOPLÁR (*hangja*) Ez így van rendjén. A történelem szétoasztja az igazságot. Ő úgy forradalmár, hogy engem sötétre vág, ha kell. Én úgy vagyok forradalmár, ha szolidáris maradok rabtársaimmal. Sajtós is forradalmár, doktriner álláspontból. Fóti tegnap olyan volt, amilyen ma Sajtós. Én tegnap olyan voltam, amilyen Fóti ma, és tegnapelőtt voltam Sajtós. És holnap milyen leszek? Mint Balla? És mi lesz velünk holnapután?

Negyedik jelenet

Börtönparancsnoki iroda. Sajtós az ablaknál áll. Fóti be

SAJTOS Alezredes elvtárs, beszélnem kell veled. FÓTI Mára elég volt. A jóból is megárt a sok, hát még a rosszából. (*A kabátja felé nyúl*)
SAJTOS Most kell beszélnem veled.
FÓTI Vár a bejgli. A Jesszuska már az ajtót veri. SAJTOS A rabok verik az ajtót.
FÓTI (*füled*) Nem hallom.
SAJTOS Talán te is nagyothallasz a fél füledre? FÓTI Visszautasítom az élcelődést. És most megyek. SAJTOS A feleségedhez, ami? Ma szereztl nála néhány jó pontot.
FÓTI Leváltottak már, hogy így mersz beszélni velem?
SAJTOS Ne reménykedj. Még nem jön vissza hozzád. A mártírkoszorú még odébb van.
FÓTI Hivatalosan kérn fogom az áthelyezésemet. SAJTOS Amíg itt vagyok, Koplár ügyében nem dönthetsz egyedül.
FÓTI Valami különleges felhatalmazást szereztl Koplárra?
SAJTOS Igen.
FÓTI Kítől, ha szabad kérdezmem?
SAJTOS Tőled, alezredes elvtárs. Megállapodtunk, hogy addig számíthatsz rám, amíg nem ütközünk törvénybe.
FÓTI Nem törvényellenes, hogy nem értünk egyet. Ma-napság senki sem állíthatja, hogy a teljes igazságot képviseli.
SAJTOS Koplárnak is jutott rész az igazságból? FÓTI Valószínűleg.
SAJTOS Kolosynak is? Horetzkynek is? Ballának is? FÓTI Az ő részük nem érdekel.
SAJTOS Helytelen. Ha szét van osztva, akkor minden része fontos. Oszthatatlan igazságot örököltünk attól, akinek haláláról törvénytelenül hírt adtál egy elitelt-nek.
FÓTI Hallgatóztál?
SAJTOS Ne moralizálj. Az elítelt nem tudta, sirjon-e vagy nevensen. Fura rész jutott neki az igazságból. Remélem, nem küldted vissza a zárkájába. Kolosyn már lemérhettem rémhíreid hatását.
FÓTI Beavattad?
SAJTOS Ó avatott be engem. Megható találkozástok idején a szomszéd sötétzárkában tartózkodott. FÓTI Rám küldted Kolosyt, hogy hallgasson ki? SAJTOS Nincs idő a moralizálásra. Azonnal jelenteni akartam a törvénszegést. De a vizsgálat időt venne igénybe.
FÓTI Mit óhajtasz tőlem?
SAJTOS Kolosy már aláírt nekünk egy kis nyilatkozatot. Koplártól is szerzünk egyet.
FÓTI Csakhogy ő nem ad.
SAJTOS Megvannak az eszközeink.
FÓTI Megállapodtunk, hogy csak törvényes eszközöket használunk.
SAJTOS Te szegted meg a megállapodást. Ennek következményeit kell meggátolnunk. Aki röhög a gyászunkon, azt ügysem engedjük ki.
FÓTI Honnan tudod? Ne az érzelmeid vezessenek, mint egy lánycserkészt. És ha olyan kommunistákra lesz szükség, akik eltávolodtak ettől a gyásztól? A bölcsesség azt kívánja, hogy ne álljunk a történelem útjába.
SAJTOS Ez a bölcsesség fegyverletétel minden elképzelhető jövő előtt. Alkudozzak a történelemmel, mint valami öszeressel?
FÓTI Ha szükséged van az árujára.
SAJTOS Rendben. Neked ajánlok alkut. Hallgatok az eljárásodról. Koplár minősíthetetlen megjegyzését sem jelentem. Lehetőséget teremték a számodra, hogy teljesítsd a megbízásodat. Te viszont elkülönítetted Koplárt; és megszerzed a papiroskát.

FÓTI Na jó. Beszélek veled még egyszer. Ígéretét veszem ...
SAJTOS Mit ér az ígérete? Ő sem lánycserkész. Papiroska kell.

FÓTI Nem áll az alku, őrnagy elvtárs.

SAJTOS Sajnálom. *(Indul kifelé)*

FÓTI Honnan tudod, hogy téged igazol a jövő?

SAJTOS Már megint a jövő! Nem jósképző tanfolyamot végeztem, hanem pártiskolát. Nem próféta volt az apám, hanem bányász. Lehet, hogy a jövő téged igazol, de addig is könnyen katonai bíróság elé kerülhetsz, és Koplár nélkül is beletalál a kurtavasba, mielőtt kineveznék főminiszternek. A lelkiismereted persze tiszta marad, mint Horetzkyé. És a nejed is visszaköltözik hozzád. Még ma este megnyugtathatod: nem lesz sokáig smasszerfeleség.

FÓTI Holnapig gondolkodom az ajánlatodon. Koplárt elkülönítem addig.

SAJTOS Mi változik holnapig?

FÓTI Koplár felkötheti magát. Téged elgázolhat egy autó. Engem megüthet a guta.

SAJTOS Mentsen isten, alezredes elvtárs. — Fene a karácsonyba, egy órát még várok a döntésedre. FÓTI Éberségéért parancsnoki dicséretben részesítem. SAJTOS *(feszes vigyázzban)* A dolgozó népet szolgálom.

FÓTI Távozhat, őrnagy elvtárs.

Sajtós el

Törököt fogtam, s nem ereszt. „Kedves Pista, nem akartam, hogy rossz szíveddel gondolj rám, így hát át-engedlek Sajtósnak.” „Kedves Margit, Pista üdvözlését hozom, egyébként most verettem kurtavasba.” Melyik változat képtelenebb. Mind a kettő. *(Előveszi szolgálati pisztolyát, nézegeti)* Könnyű, csattanós megoldás volna. Becsületes, polgári megoldás. S én talán félek? Félek kivégezni egy hajdani forradalmárt, egy Fóti Ferenc nevezetűt? De miért hajdani? Mert nem merem vállalni a legnehezebbet? Csak a kételyt növelném, ha elszöknek, a bizonytalanságot ... És Koplárnak is ártanék. Gyűlöljön meg, mégsem szolgálthatom ki! Ő is jobban jár, ha én kizoztatom meg ...

CELLA-CELLA *(be)* Alezredes elvtársnak jelentem-jelentem ... *(Meglátja Fóti kezében a pisztolyt)* Jézusom...

FÓTI Mi baja? Még sosem látott ilyet? Ismétlődő rend-szerű gyalogsági maroklófégyver. Magát ki hívta? Ne jelentsen.

CELLA-CELLA Itt egy elvtárs-elvtárs a minisztériumból.

Beszélni akar az alezredes elvtárssal.

FÓTI Még csak ez kellett. Idén nem lesz karácsony. Egyedül van a minisztériumi elvtárs?

CELLA-CELLA Az őrnagy elvtárssal beszélget. FÓTI Már megyek is. Legfeljebb újev sem lesz.

ötödik jelenet

Zárka. Koplár és Kolosy az ágy vasán, Balla a hokedlin ül. Horetzky a sarokban áll

HORETZKY Nemsokára meggyújtják odakint a gyertyákat és csillagszórókat, betlehemesek tódulnak az utcára, és örvendeznek a gyerekek a sötét alföldi tanyákon és a villanyfényes városokban is. Mintha várból nézném, látom őket, a fejkendős nénikéket, akik fogatlan szájjal adják tovább egymásnak a jó hírt, hogy Jézus megszületett, látom a szabadságos katonát anyja karjában, az egymásnak kedveskedő újházásokat, az ünnepi misére várakozó templomokat ...

KOPLÁR Ül már le. Megint összecsuklasz.

HORETZKY Látom öreg édesanyámat kis budai szobáscskájában, amelyet én rendeztem be neki, rám gondol, és sir, látom ebben az édes magyar hazában szanaszét szórt fivéreimet és nővéreimet, akiket én emeltem fel a legalacsonyabb cselédsorból, ők is rám gondolnak, és imádkoznak értem.

KOPLÁR Látom a poloskákat a falon, a sodronyokban...

BALLA Ők is rád gondolnak, és csámcsogva várják a szent éjszakát.

HORETZKY Legalább ezt az estét hagyjátok meg nekem. Ezt az egyet a háromszázhatvanötből. KOPLÁR Ül már le.

Balla a hokedliről a földre ül kurtavaspozba

HORETZKY Károly, könyörgök, ne kizozz!

BALLA Most papolj tovább a mutterodról meg a szeretetről!

KOLOSY Ilyen ájtatos ember hogy züllhet spiclivé? BALLA Abbahagyod a papolást?

KOLOSY Aláírtál ezeknek valamit?

HORETZKY Ha nem szenteste volna, most megütnék.

KOLOSY Én nem irtam alá. Pedig az ilyen firkát még ki lehet játszani. Amit az ember ezeknek ír, az nem számít.

KOPLÁR Mi nem számít?

BALLA Amit a Kálmán bácsi csinál, az nem számít. KOLOSY Én semmit sem csináltam a hátatok mögött.

De ha választanom kellene, hogy aláírjak valamit, és ne köpjek, vagy aláírás nélkül köpjek, az előbbi választanám. Vagy még inkább öngyilkos lennék.

HORETZKY Eldobnád az életedet, amit Isten adott? BALLA Az élet ajándék? Akkor miért veszi vissza?

Nem volt gyerekszobája?

KOLOSY Egyszer hallgassatok engem is végig! Ne mindig azon az ócska Istene huzakodjatok! HORETZKY

Van-e modernebb könyv a Bibliánál? Modernebb és szebb? Különösen az Újszövetség ...

KOPLÁR Az Újszövetség szebb, mint az Ó? HORETZKY Ha lehet, még szebb.

KOPLÁR De mindkettőt Isten írta? Időközben formába lendült?

BALLA Hahaha, belejött, mint kiskutya az ugatásba. *Horetzky kezébe temeti az arcát, ráng a feje*

KOLOSY Undorodom tőletek! Csak marakodni tudtok, mint a kutyák! Hát tudjátok ti, min mentem keresztül? Körünyaldosott a szennyük!

BALLA Elég mocskos vagy.

KOLOSY Kuss! Engem nem bírnak bepiszkitani. Felismertem, hogy szabad vagyok köztük! Törvényeik nem kötnek, erkölcsük nem érvényesek rám, szutykuk nem tapad hozzám!

KOPLÁR Tartsd a szádat.

KOLOSY Megsértődél? Nyaltatok-faltatok egymást, mi? Egy ütemre dobbant a szívetek. Lógni is egy ütemre fogtok.

BALLA Ne bántsd a Pista bácsit és haverjait. Mind szent és sérthetetlen. Nem érünk fel hozzájuk. Egyenként többet érnek, mint mi, tízmillióan.

KOPLÁR Odakint majd kiderül, ki mit ér?

BALLA De nem mind kerülünk ki. Csak te meg a haverjaid.

Igaz, téged nem is érdekel más.

KOPLÁR Ha tényleg szabadulok, mindent megteszek, hogy követhess.

BALLA Mi a fene. Az ártatlanok bandájába emelsz? KOPLÁR

Olyan szocializmust teremtünk, amelyben minden tisztességes szándék otthonra talál. Amelyben magunk építjük ezt az otthont. Űröm lesz élni, dolgozni...

BALLA Ámen.

KOLOSY Hol az egyik imádkozik, hol a másik. KOPLÁR *(Ballának)* Ne is higgy a puszta szavaknak. De én majd ...

Mi majd bebizonyítjuk ...

BALLA Vigyázz!

Nyílik az ajtó. A Felcser megáll az ajtóban

FELCSER Ki itt a beteg, hapsikám?

HORETZKY Én.

FELCSER Mi bajod?

HORETZKY Szív.

FELCSER Momentán csak kalmopirinem és szevenalettám van, hapsikám. Nesze.

BALLA *(odaugrik)* Új fiú vagy, felcserkém?

FELCSER Kéthetes.

BALLA Füles van?

FELCSER Új a göré. Állítólag jó ember.

BALLA Akkor az ő zsírjában kell megsütni az összes többi. Hát még?

FELCSER Az amcsik ultimátumot intéztek a ruszvik-hoz, hogy megszórják őket atommal, hapsikám, ha nem iszkolnak ki Közép-Európából.

KOLOSY Mit mondtam?

FELCSER Már alakult is nálunk valami átmeneti kormány.

KOPLÁR Ki a miniszterelnök?

FELCSER Fene tudja.
BALLA Nem mindegy?
KOPLÁR Nem.
BALLA Honnét jöttél?
FELCSER A katonából.
BALLA Vermes Józsefet ismered?
FELCSER Együtt voltam vele a haláloson.
BALLA Mi van vele?
FELCSER Másfél éve kivégezték, hapsikám. — Vigyázz, górék!
BALLA *(nem engedi becsukni az ajtót)* Nem igaz. Biztos?
FELCSER Vedd már el az eveződet, te állat. CELLA-CELLA *(hangja)* Felcser-felcser, mit tárgyal ott, mit tárgyal cellába-cellába!

A Felcser el. Fóti, mögötte egy civil, mögötte Sajtós be. Cella-Cella az ajtóban áll

BALLA *(sírással küszködve)* Alezredes úr, tisztelettel jelentem, negyvenötös zárka, négy fő.

FÓTI Mi baja?

BALLA Tisztelettel jelentem, karácsonyi ájtatosság. FÓTI *(legyint, majd Koplárnak)* Magának jó hírt hozok. Szedje össze a cuccát.

KOPLÁR Szabadulok?

FÓTI Ne kérdezzon semmit.

KOPLÁR Nem így állapotunk meg.

Csönd

Szeretnék előbb Vermes Józseffel beszélni. Intézd el, ahogy megígérted.

Sajtós és Fóti a civilre bámul. Ennek arca sem rezdül. Csönd

SAJTOS Tegezi az alezredes elvtársat? Együtt őrizték a disznókat?

KOPLÁR Volt pofád megígérni, hogy összehozol Vermessel? *Fóti és Sajtós a civilt lesi*

SAJTOS Majd én összehozom Vermessel.

KOPLÁR Rajta, őrnagy úr. Megölhetnek, mint őt. FÓTI Vermes sorsát nem ítélheti meg a tények ismerete nélkül.

SAJTOS Mi az, hogy megöltük? Kivégeztük a többi árulóval együtt.

FÓTI Most ne a szavakon lovagoljunk.

KOPLÁR Ez neked lovaglás a szavakon? *(ütésre emeli a kezét, Balla elkapja, leszorítja)* Miért hallgattad el?

FÓTI Nem akartam tovább rontani ijesztő állapotát. Már akkor láttam, hogy kórházi ápolásra szorul ... KOPLÁR Kórházba visznek?

FÓTI Egyelőre. A felesége már várja.

KOPLÁR Nem megyek sehova.

SAJTOS Azt nem maga dönti el, mester. Nem a maga akaratából került ide, nem a maga akaratából távozik innen.

FÓTI A gyógyult Koplár Istvánra szükség lesz oda-kint.

KOPLÁR Nem akarok különkúrát! Nem akarok kór-házba menni! Nem akarok külön szabadulni! SAJTOS *(a civilnek)* Mi legyen?

A civil megvonja a vállát

Balla, szedje össze Koplár cuccát.

KOPLÁR Ne szedd össze.

Balla csomagolni kezd. Sajtós intésére Cella-Cella belép a zárkába, és kituszkolja a dulakodó Koplárt

CELLA-CELLA Szabadulni, Koplár-Koplár, szabadulni-szabadulni, mert különben úgy megszabadítom ma-gát . . . *(Kilóki Koplárt)*

Fóti, Sajtós és a civil követik őket. Balla tovább pakol: Koplár csajkáját, poharát, kanalát, lepedőjét beteszi a pokrócba, az egészet bugyorba kóti

KOLOSY Nem tudtam üzenni az asszonynak. Sebj. Most már nem tart sokáig.

BALLA *(Horetzkynak)* Mondd, Sándor bácsi, miért éppen Vermes ... Annyi jobb tippem lett volna. KOLOSY Figyeltetek, mi mindent engedett meg magának ez a Koplár?

BALLA Agyonvertem volna magamat Vermesért.

HORETZKY Imádkozhatok érte?

BALLA Imádkozz csak.

Horetzky összekulcsolja a kezét

KOLOSY Megvesztél? Csak nem imádkozol egy bolsi miatt?

Most, hogy nincs itt Koplár, azt hiszem, bátran kimondhatom : eggyel kevesebb.

BALLA Állat ! *(Megindul felé)*

KOLOSY Sándor, segíts!

BALLA Ki segít neked, te szemét? *(Elkapja a nyakát, rázni kezdi)*

Horetzky nem mozdul. Az ajtó nyílik, megjelenik Cella-Cella. Balla észreveszi, de nem törődik vele, ütésre emeli a kezét

Eörsi István A *kihallgatás* című drámáját 1984. október 5-én Nyugat-Berlinben, 1986. május 16-án Linz-ben, 1987. március 7-én Düsseldorfban, 1987. áprilisában Belgrádban, 1987. szeptemberében Hamburgban mutatták be. Az alábbiakban a berlini és hamburgi bemutatók kritikáiból közlünk néhányat.

„A közönség egy téli regét néz, és nem tudja, hogy nevéssen-e vagy bögjön.”

(Wend Ktissens, Basler Zeitung)

„A darab és a rendezés úgy véli, hogy csak a történelmi eseményekre vagy a saját élményekre kell hagyatkozni, hogy politikai színház keletkezzen. Az efféle bizalom az anyag mindenható voltában csak tapogatózik, kritikátlanul és apolitikusan. Mivelhogy vak.”

(Sibylle Wirsing, Frankfurter Allgemeine Zeitung)

„E nagyhatású, nyomasztó rendezés után (Tábori György, Schaubühne, Nyugat-Berlin) szívesen látnám A *kihallgatás*-t egy másik rendezésben is, melyet inkább a dialógus gondolati energiája mozgat.”

(Henning Rischbieter, Theater heute)

„A rendezésnek és a Schaubühne-együttes játékanak színvonala vitathatatlan; a darab azonban némileg problematikusabb, mert miközben csodálatosan lebilincsel intellektuális szinten, nem ébreszt elegendő érzelmi érdeklődést szereplőinek sorsa iránt. Úgy vélem, ez az oka annak, hogy A *kihallgatás*, minden erénye ellenére, sohasem tudja teljesen áthágni magyar kontextusának történelmi határait.”

(Roy Kif t, Drama, London)

„A magyar vendég a legmagasabbrendű politikai színházat nyújtotta a hamburgiaknak. Eörsi mint rendező egy irattáros aprólékosságával vizsgálja meg a szimultán színpad riktó, ferde fényében az olyan fogalmakat, mint morál, humanitás és ideológia.”

(Morgenpost, Hamburg)

„Élettel teli figurákat kapunk; az európai kortörténet egy máig-ható, fontos időszakának valóságos rajzát; lebilincselő konfliktust, mely továbbítja a nézőnek a kérdést, hogy mi a helyes : a feltétlen morális cselek-vés, mely hatástalanságra van kárhoztatva, vagy a politikai tevékenység, mely vállalja még a bepiszkolódás veszélyét is. De az áttekinthetőség, melyet Eörsi, a drámaíró megvalósított, nem sikerült Eörsinek, a rendezőnek. Túl kevés a tapasztalata. Rendezéseinek mi-nősége nem éri el a darabjait.”

(Ulrich Fischer, Frankfurter Rundschau)